

Bakalářská práce

Smrt a pohřební rituály – Výroba personalizovaných svícnů

Studijní program:

B0212A270001 Návrhářství

Autor práce:

Klára Laušmanová

Vedoucí práce:

MgA. Václav Řezáč
Katedra designu

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Smrt a pohřební rituály – Výroba personalizovaných svícňů

Jméno a příjmení:

Klára Laušmanová

Osobní číslo:

T20000096

Studijní program:

B0212A270001 Návrhářství

Zadávací katedra:

Katedra designu

Akademický rok:

2022/2023

Zásady pro vypracování:

1. Rešerše na téma smrt a pohřební rituály.
2. Rešerše na téma oheň a svícny, rituály zahrnující svíčky.
3. Výtvarné návrhy svícňů.
4. Návrh využití technik a materiálů pro realizaci svícňů, realizace.
5. Fotodokumentace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

Seznam odborné literatury:

HOTAŘ, Vlastimil. Úvod do výroby komponent skleněné bižuterie. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009. ISBN. 978-80-7372-534-1

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie, Nauka o umírání a smrti. Praha : Galén, 2007. ISBN. 9788072624713

ARIÈS, Philippe. Dějiny smrti I. Praha: ARGO, 2000. ISBN. 80-7203-286-0

Vedoucí práce:

MgA. Václav Řezáč

Katedra designu

Datum zadání práce:

4. října 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 2. června 2023

L.S.

doc. Ing. Vladimír Bajzík, Ph.D.
děkan

Ing. Renata Štorová, CSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Autorka textu by chtěla tímto poděkovat jejímu vedoucímu bakalářské práce MgA. Václavu Řezáčovi za odborné vedení a konzultace v průběhu tvorby. Nadále by chtěla poděkovat panu Ladislavu Holbovi za nemalou výpomoc v dílně.

Nemalé poděkování patří také její rodině, která ji podporovala celé tři roky studia. Nemluví jen o stránce psychické, ale také o pomoci finanční. Děkuje jejímu partnerovi za trpělivost a respekt, který ji prokázal, když jsem byla časově vytížená. V neposlední řadě děkuje Elišce, Tomášovi, Davidovi a Martinovi, že si dokázali najít vždy čas na odreagování a rozveselení během jejího studia a tvorby.

Děkuje všem, co tu s námi na světě byli. Děkuje za to, že jste byli takoví, jací jste byli a my na vás můžeme s láskou vzpomínat.

Anotace

Cílem bakalářské práce je vytvoření personalizovaných svícňů pro zesnulé rodinné příslušníky autorky.

Klíčová slova

Svícen, sklo, design, rituál, babička, tavená plastika, vodní paprsek, dějiny pohřbívání, teta

Annotation

The aim of the bachelor's thesis is to create personalized candlesticks for dead family members of the author.

Keywords

Candlestick, glass, design, ritual, grandmother, fused plastic, water jet, history of burial rituals, aunt

Obsah

Obsah	7
Úvod	9
1. Smrt a její symboly	11
1.1 Lékařské hledisko	12
1.2 Náboženství	12
1.2.1 Polyteistická náboženství od počátku lidstva po středověk	12
1.2.2 Judaismus	13
1.2.3 Buddhismus	14
2. Historie pohřebních rituálů	15
2.1 Pravěk	15
2.1.1 Paleolit	15
2.1.2 Neolit	17
2.1.3 Eneolit	17
2.1.4 Doba bronzová	18
2.1.5 Doba železná	18
2.2 Starověk	19
2.2.1 Mezopotámie	19
2.2.2 Egypt	19
2.2.3 Čína	21
2.3 Středověk	22
2.4 Novověk	23
2.5 Moderní doba	23
3. Oheň	26
3.1 Oheň v mytologii a náboženství	26
3.2 Symbolika ohně	28
3.3 Rituály spjaté s ohněm	29
3.3.1 Beltane neboli Valpuržina noc	29
3.3.2 Vánoční poleno	30
3.4 Kremace	30
3.4.1 První kremace	30
3.4.2 Asie	31
3.4.3 Moderní doba	32
4. Rituály zahrnující svíčky	32
4.1 Vnímání symboliky barev	32
4.2 Tradice a rituály spjaté se svíčkami	33
4.2.1 Hanukkah	33
4.2.2 Advent	34
4.2.3 Svatby	35
4.2.4 Kwanzaa	35
4.2.5 Zapalme svíčku	35

4.2.6 Dušičky a smrt	36
5. Svícny	37
5.1 Menora	37
5.2 Kinara	38
5.3 Milánský svícen	39
5.4 Girandola	42
6. Umělecké zpracování - Skici a techniky	43
6.1 Návrhy - Babička Zdeňka	43
6.1.1 Modelace	47
6.1.2 Formování a čištění	52
6.1.3 Výběr skla a nakládání	55
6.1.4 Vyndání skla z pece a povrchové úpravy	56
6.1.5 Instalace	58
6.2 Návrhy - Teta Jana	66
6.2 Modelace	69
6.2.2 Formování a čištění	73
6.2.3 Výběr skla a nakládání	74
6.2.4 Vyndání skla z pece a povrchové úpravy	74
6.1.5 Instalace	77
7. Finální fotodokumentace	78
8. Závěr	84
9. Zdroje	85

Úvod

Cílem této bakalářské práce je zhotovení sady svícňů, inspirovaných porozuměním a prozkoumáním různých pohřebních rituálů. Tomu bude přecházet zkoumání tématu smrti a významu svícňů s nimi spjatých. Následně autorka textu navrhne a vytvoří vlastní rituální svícný, které budou sloužit jako oltář jejím milovaným zesnulým. Toto téma si vybrala, protože ji smrt jako taková ovlivnila již jako mladou dívku a nejen ona, ale dokonce i její okolí, cítí, že téma smrti značně ovlivnilo její uměleckou tvorbu. Ať už mluvíme o příbězích, básních, kresbách nebo semestrálních pracích.

Ve dvanácti letech autorčina života ji opustila její milovaná prababička Zdeňka. Babička byla veselá a velmi statná žena. Nikdy jí zdraví netrápilo. Vždy hodně smála, když se autorčina matka nad ní a její sestrou rozčilovala a nadávala na jejich chování. Babička se vždy smála a říkala matce ať se tolik nerozčiluje, autorce říkala ať matku trochu šetříme. Byla zkrátka oporou pro všechny. Z ničeho neměla nikdy těžkou hlavu a nikdy se nezlobila. Všem dělala radost jen tím, že prostě byla... a najednou se z ní stala vzpomínka. Vzpomínka, na to, jak nechtěla na kávu, když se nezmínily zákusky. Vzpomínka na to, jak nenápadně dávala buchtu psovi.

V den babiččina úmrtí vznikla v autorce textu otázka, jak se s babičkou rozloučit. Každý večer probřečela až do jejího pohřbu. V den pohřbu se v ní ale cosi pohnulo a ona tam nechtěla jít. Nebyla připravena na to jí dát sbohem. Trvalo to zhruba dva měsíce, než si našla cestu, jak se s babičkou rozloučit. Hlavně asi po dvou měsících od jejího úmrtí jídošlo, že je opravdu pryč.

Vzpomněla si tenkrát na to, že babička přirovnávala život ke svíčce. Říkala, že každý z nás má tam nahoře svíčku a když dohoří, tak člověk zemře. Proto se rozhodla jako vzpomínku na babičku právě svíčku zapálit. A tak vznikl rituál, který jí už zhruba dvanáct let doprovází každé Vánoce, Dušičky, Velikonoce, den kdy měla osoba, co tu již s námi není svátek a narozeniny, dny výročí jejich úmrtí. A téměř každý rok odejde někdo další.

Rituál začíná u vyčištění místnosti, kde budu svíčku pálit. Místnost se vždy uklidí, jako kdyby měla přijít návštěva. Poté se utře parapet ještě jednou a do skleniček nebo do skleněných misek se nasype hrubá, bílá sůl. Kolem misek a skleniček jsou rozmístěny většinou křišťály a růženíny, protože se říká, že křišťály jsou slzami andělů. Do misek a

sklenic je poté umístěna bílá svíce pomazaná levandulovým olejem. Po zapálení svíčky se autorka chvíli dívá do plamínku, pozdraví toho, komu svíci pálí, požehná a doufá, že jeho duše je na lepším místě a že se má skvěle. Když je rituál dokonán, obvykle sůl sesypu do krabičky a vysypu postupně někde v přírodě, kde vím, že to nemůže tolik škodit. Polodrahokamy se vkládají do slané vody a nechají se jeden den na slunečním světle, aby se očistily a nabily energií.

Výstupem této bakalářské práce budou personalizované svícny symbolizující osobu, které autorku opustila. Vznikne tak malá osobní svatyně pro blízké zesnulé. Byl by jim vzdán hold, vyjádřila se úctu a poděkovalo by se jim, za autorčiny životní lekce. Přestože autorce textu někdy jejich učení došlo až ve starším věku, tak ho stále vidí. Byli a vždy budou součástí jejího života.

1. Smrt a její symboly

Smrt má v českém jazyce mnoho synonym. Můžeme ji znát například pod termíny skon, zánik, záhuba nebo úmrtí. Její symbolika doprovází celý svět již od pravěku a je nedílnou součástí našeho života.

Jejím charakteristickým symbolem pro znázornění je lebka (zvířecí i lidská), popřípadě lidská silueta v kápi s kosou. Mezi zvířata, která symbolizovala smrt patřili netopýři, kosi, černé kočky, motýli, býci, vrány, koně, mûry, sovy, krysy, havrani, kohouti, škorpióni, hadi, pavouci, labutě, supi, psi a červotoči.

Netopýři – jejich spojení se smrtí bylo odvozeno od jejich temného způsobu života. Prežívání ve vlhkých temných jeskyních se tehdejší společnosti skvěle hodil k symbolice smrti. V některých kulturách se jako symbol přítomnosti smrti považovala přítomnost netopýra v domě. Toto vnímání netopýrů bylo populární hlavně ve střední Americe, kde považovali netopýra jako tvora z pekel a zvěstovatele smrti. Dokonce byly objeveny i hmotné prameny, které nám dokazují existenci starých aztéckých rituálů smrti, které zahrnovaly obětování netopýrů. [1,2]

Býci – jsou spojení se smrtí především díky jejich úloze oběti během posvátných rituálů v antické civilizaci. Mimo antickou kulturu (především starověké Řecko a Řím) byli býci též spojováni se smrtí ve starověkém Egyptě, Indonésii a Indii. [2]

Kohouti – symboly smrti především v Mexiku a jiných západních kulturách. Jestliže kohout zakokrhá během noci, tak předvídá blízkou smrt člena domácnosti, která ho vlastní. [2]

Psi – v mnoha kulturách strážci brány v podsvětí. V Řecku mluvíme o známém tříhlavém psu Kerberovi, v severské mytologii ohromný pes Garm, který měl čtyři oči a hrud' zmáčenou krví. Jestliže pes dlouze v noci vyje, jedná se o špatné znamení. [3]

Lidé si často pletou termín smrt a umírání, avšak se jedná o dvě naprosto odlišné fáze života. Lépe řečeno umírání je proces, který je zakončen smrtí. [4]

1.1 Lékařské hledisko

Smrt je definována jako stav, při kterém dochází k nevratným změnám v organismu, které způsobují selhání krevního oběhu a dýchání. Na základě tohoto tvrzení se také smrt diagnostikuje – měření tepu, pozorování dechu. V lékařském slovníku se však můžeme setkat s několika typy smrtí.

Klinická smrt – při tomto druhu smrti dochází k zástavě srdečního tepu a selhání funkce dechu. Při brzké resuscitaci je pravděpodobnost záchrany života.

Smrt mozku – nenávratné poškození mozku a jeho funkcí po absenci kyslíku v mozku jedince. Nastává většinou po pěti minutách absence. Tato doba je lehce flexibilní, záleží totiž i na jiných podmínkách, jako je například celkový zdravotní stav jedince, jeho věk, případné podchlazení atd.

Sociální smrt – setkáváme se s částečným odumřením mozku a poškozením jeho vyšších vrstev. Tělo jedince je tedy schopno samo o sobě dýchat, nedochází k poškození krevního oběhu. Postižena je ta část mozku, která poskytuje jedinci možnost přemýšlet nebo komunikovat. [4, 5]

1.2 Náboženství

Nutno podotknout, že každé náboženství vnímá smrt jinak, avšak si můžeme povšimnout jistých podobností a společných prvků v polyteistických náboženství starověkých civilizací.

Vzhledem k četnosti různých náboženství, starých i nových, se bude tato bakalářská práce zabývat pohledem na smrt ve starých polyteistických náboženství (všeobecně) a na dnešní vnímání smrti dvou zcela odlišných náboženství a to v judaismu a buddhismu.

1.2.1 Polyteistická náboženství od počátku lidstva po středověk

Lidé se už od pradávna, patrně od okamžiku sebeuvědomění, zabývali konceptem nejen smrti, ale i myšlenkou posmrtného života. „*Představy o posmrtném životě jsou tedy velmi rozmanité a liší se kulturou od kultury. Velkou roli při mytologickém vyobrazení smrti hrálo náboženství daného společenství.*“ [3].

Všechny kultury se zajímaly o otázku **času smrti**. Lidé totiž věřili, že smrt má stanovený čas, kdy se dostaví, a ten měl jít oddálit nebo naopak přiblížit. To, že se jejich

čas blíží poznali podle různých znamení. Prvním z těchto znamení měla být narůstající **úzkost**, která člověka doprovázela. Po jejím ústupu měl daný jedinec zemřít. Lidé se proto snažili úzkosti oddálit a udržet si zdravý psychický stav. Mezi další znamení patřily **sny**. Ve snech, které předpovídaly smrt, často bylo možné spatřit černého psa, bílou kozu nebo kalnou vodu. Mimo pocity, tedy nehmotné důkazy o blízké smrti, bylo možno zařadit **zvířata** a v neposlední řadě i **bájně bytosti**. Mimo zvířata mohly smrt předvídat a přinášet i bájně bytosti. Většinou se jednalo o zpodobnění žen. Například v Irsku je známa mytická bytost Banshee. Jednalo se o krásnou vílu, která svým křikem a pláčem ohlašovala smrt osoby v blízkém okolí. [4]

Polyteistická náboženství mají společné to, že věří v záhrobí avšak každé si záhrobí představí jinak. V Egyptě se například v záhrobí lidé obávali očištění, otrokářství pod spáry bohů. V Mezopotámii se na záhrobí jako takové důraz příliš nekladl. V antickém Řecku a Římě bylo záhrobí novým světem, který měl i vlastní krajiny a řeky. Dalším společným prvkem je uznávání jednoho a více bohů smrti, které lidé nezapomínali uctívat již v pozemském životě.

1.2.2 Judaismus

V judaismu je život chápán jako dar Boží, a proto je potřeba o něj neustále dobře pečovat. Pro židy je tedy nesmírně důležitá zdravá životospráva a správné a vědomé náboženské chování. Smrt je pro židy další kapitolou jejich existence. Židé také věří, že před smrtí k nim začíná promlouvat sám Hospodin. Díky tomu si umírající může ulevit v podobě pokání, smíření a vyřknutí všech hříchů, které kdy za svého života způsobil, aby byl správně souzen při poslední hodině.

Židé věří, že po své smrti se dostanou do podsvětí, které nazývají še'ol. Toto podsvětí má podobné prvky jako podsvětí náboženství jiných starověkých národů. i zde můžeme najít temnotu, řeky a trýznivé hory. Na rozdíl od jiných národů je ale židovské podsvětí víceúrovňové. Židé věří, že jejich podsvětí sdílí i kultury a národy, které jsou buď nevěřící, nebo věří v jiné bohy. Tito jedinci se dle judaismu nachází na úplném nejhlubším dně podsvětí společně s lidmi, co zemřeli násilnou smrtí.

Rozdíl vnímání podsvětí mezi křesťany a židy spočívá především v podobě trestů. Křesťané věří, že duše hříšníků jsou mučeny a čištěny v nekonečných plamenech pekla.

U židů však aspekt mučení zcela chybí, přesto se zde vyskytují tresty. Dalším rozdílem je ten, že nad podsvětím židovským nemá moc žádný z vládců pekel, ale Bůh sám. [6]

1.2.3 Buddhismus

V buddhismus se setkáváme s myšlenkou nekonečného života duše. Filozofické otázky o tom, co se děje s duší po smrti, doprovázely buddhismus a jiná východní náboženství od počátku jejich vzniku. Postupem času vznikla nejznámější a nejpropagovanější myšlenka reinkarnace. Myšlenka reinkarnace tedy změnila pohled na smrt a dala jí smysl v podobě přechodového rituálu mezi životy, které mají pomoci jedinci získat ideální rovnováhu a karmu jeho duše. Buddhisté věří, že tělo je tvořeno čtyřmi živly – vodou, ohněm, zemí a vzduchem. Za pátý element by se dal považovat lidský duch, neboli vědomí. Jedinec zemře v tu chvíli, kdy zanikne síla držící tyto složky pohromadě.

V buddhismu má umírání několik částí, a to konkrétně hodinu smrti, mezistavy – prapodstaty, vznikání, rození, neboli čhikhä bardo, čhöñi bardo, sipä bardo a kjenä bardo. Když jedinec umírá, tak se setkává s prvotním duchem v podobě jasného světla. V případě, kdy jedinec nedosáhne osvobození při tomto setkání přichází druhá část umírání, při které se jedinec setkává s božskými podobami, které symbolizují prาสvětlo. Jestliže ani tak nedosáhne jedinec osvobození, zbývá mu poslední možná část cesty a to v podobě vize hmoty a ducha. Pokud je i tak jedinec neúspěšný, tak je duše znovuzrozena v jiném těle. V případě osvobození dosáhne duše vyššího bytí a žije věčně v radosti, klidu a bez utrpení. Smrt tedy pro buddhisty není trest, ale zcela přirozené zhmotnění karmy. [6]

2. Historie pohřebních rituálů

Pohled na smrt se mění nejen napříč různými kulturami a náboženstvími, ale i během času od vzniku lidstva po dnešní dobu. Naše civilizace je svědkem vývoje různých **pohřebních rituálů**. Tato bakalářská práce se bude zabývat problematikou rozdílů pohřbívání v pravěku, v různých starověkých kulturách jako Egypt, Mezopotámie, Čína, na pohřby ve středověku s příchodem křesťanství až po moderní éru.

Rituál je slovo odvozené z latinského jazyka a slova ritus, které je synonymem pro slovo obřad, obyčej nebo zvyk. Jedná se tedy o proces, který dokáže seskupit nebo udržet společnost na základě předepsaného vzorce chování. Má tedy přesně stanovená tradiční pravidla. **Pohřební rituál** je jedním z přechodných rituálů, který se provádí v případech úmrtí. Jedná se o chování pozůstalých od momentu smrti, po uložení ostatků až následné truchlení. [7]

Tato kapitola si nečiní nároky zpracovat kompletní historický vývoj pohřebních rituálů. Jsou zde zmíněny a uspořádány pouze pro autorku podstatné charakteristické rysy vybraných období a kultur.

2.1 Pravěk

První znaky pohřbů a rituálů s nimi spjatých se objevují zhruba roku 150 000 př.n.l. Ostatky z doby před rokem 150 000 př.n.l. se nacházely pouze nahodile, nikdy se nenašla celá kostra a archeologové byli schopni najít pouze fragmenty kostí. Spekulovalo se o tom, že tělo bylo popřípadě pouze zakryto a ponecháno přírodě. I tak se nevylučuje rituální chování mezi pozůstalými.

Tato část bakalářské práce se bude převážně zaměřovat na tradice pohřbívání v pravěku s hlavním akcentem na archeologické nálezy na území České republiky. Pohřebním rituálům starověkých civilizací je věnována další podkapitola. [8]

2.1.1 Paleolit

Nejstarší důkazy o prvním pohřbu pochází zhruba z roku 120 000 př.n.l. z oblasti dnešního Izraele. Kostra byla nalezena v poloze **skrčence** (viz obr.1). To znamenalo, že tělo bylo položeno na jeden bok a dolní končetiny přitaženy ve skrčené poloze co

nejblíže hrudi. Tato poloha byla podobná poloze embrya v lůně matky. Hrob také obsahoval velké množství milodarů. [9]

Obrázek 1 Poloha skrčence [10]

V období **mladého paleolitu** se začaly vyskytovat kostrové pohřby. Těla byla tedy pohřbena již pravidelně celá do země. Na pozůstatcích z této doby byli archeologové schopni zaznamenat první známky rituálního chování našich předků. Na kosterních ostatecích se pravidelně v oblasti oblasti hlavy, a občas i pánve, **okrové barvivo**. Zdá se, že výskyt milodarů byl také žádoucí.

Význam přítomnosti **okrového barviva** není zcela znám. Dle historiků mohlo mít okrové barvivo v hrobě významů hned několik. V některých kulturách je dodnes okrová barva spojena s přechodovou fází života. Nemluvíme tedy jen o pohřbech, ale i o narození či o rituálech dospělosti. Jako další výklad tohoto barviva můžeme vnímat skutečnost, že se mohlo jednat o jakousi metaforu ohně, který měl jedince očistit. Třetí a poslední symbolika tohoto barviva mohla být vázána s krví jako takovou. Jedinci mohli věřit, že přítomnost okru spojuje jedince s jeho krví, která byla důležitá pro

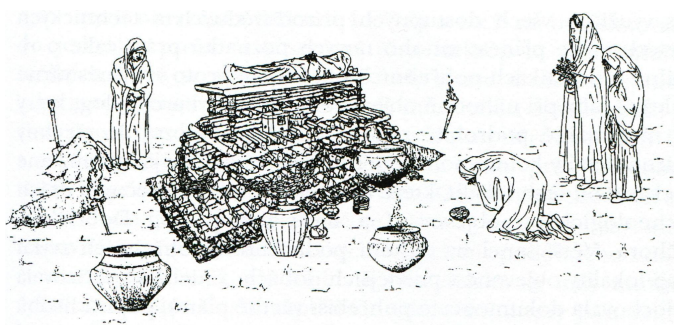

znovuzrození zesnulého. [11] Další vývoj pohřbů byl zaznamenán v oblasti dnešní Austrálie, kde byly nalezeny první známky žárových pohřbů.

2.1.2 Neolit

Okr je součástí pozůstatků pohřebních rituálů i v České republice. Okrové barvivo již zakrývá téměř celou horní polovinu těla. Mimo jiné se v hrobech nachází keramické nádoby a to nejčastěji v oblasti hlavy zesnulého. Lidé jsou pohřbíváni oděni, s pracovním náčiním a šperky. Obecně platilo, že ženské hroby byly výrazně chudší než hroby mužské. Během této doby se v oblasti středních Čech často objevuje vypíchaná keramika.

Na území Čech se v malé četnosti pravidelně začínají konat **pohřby žárové**, jejichž podobu můžeme vidět na obrázku 2. O jejich původu se toho moc neví. Existuje pouze teorie o první náboženské ideji, která měla symbolizovat očistu lidského těla ohněm. Mohlo se ale také jednat pouze o praktičtější a méně pracný způsob pohřbívání. [8]

Obrázek 2 Žárový pohřeb [12]

2.1.3 Eneolit

Toto období s sebou přináší v pohřebnictví celosvětově velkou změnu. Na pohřby je kladen velký důraz. Můžeme si všimnout i více tradičního chování pozůstalých vůči jedincům, kteří je opustili.

Mezi nové, charakteristické tradice patřilo například uložení mužského těla na pravý bok hlavou směřující na západ. Ženská těla se poté pohřbívala přesně opačně. Mimo uložení těla se lišily i milodary, které byly do hrobu dávány. Muži byli často uloženi s poháry, loveckým a pracovním náčiním, zatímco ženy měly u sebe často nádoby, šperky a přírodní dary. [8]

2.1.4 Doba bronzová

Tato doba je spojena s nástupem mohylových kultur. Mohyly se stavěly z různých materiálů. V západní Evropě a Velké Británii se nacházely mohyly kamenné. V České republice se naopak setkáváme s mohylami dřevěnými nebo hliněnými.

„Mohyly v průměru měřily 5 – 20 metrů. Výšku je dnes těžké přesně určit, ale mohla se pohybovat od 0,5 – 2 metrů. Do konce 5. století př. n. l. byly v jižních a západních Čechách mohyly stavěny s věncem, což znamená, že obvod mohyly byl obložen velkými kameny oproti tomu ve středních Čechách, byly mohyly stavěny s kruhovými nebo čtvercovými ohradami, které zpevňovaly násyp mohyl. V tomto období byli pohřbíváni hlavně nejmajetnější lidé, což dokazují bohaté nálezy artefaktů.”[13]

Obrázek 3 mohyla [14]

2.1.5 Doba železná

V tomto období se pravidelně setkáváme již se žárovými pohřby v oblasti Labe. Téměř bez výjimky byly lidské ostatky uloženy do keramické nádoby, která byla následně pohřbena do země. Mimo keramickou nádobu se také ostatky pravděpodobně ukládaly do dřevěných nádob nebo do kožených vaků. Jelikož se ale jedná o špatně udržitelné materiály, tak si touto domněnkou nemůžeme být stoprocentně jisti. [8]

2.2 Starověk

2.2.1 Mezopotámie

Při úmrtí osoby ve starověké Mezopotámii přicházeli do domu nebožtíka plačky, které měly vyvolat nesmírnou bolest a smutek nad ztrátou osoby. Kromě nářku bylo tradiční sebepoškozování, trhání šatstva a vlasů. Plačky byly doprovázeny kněžími, kteří hráli na své hudební nástroje.

Tělo nebožtíka bylo buď spáleno nebo zabaleno do rohože z rákosu. Jestliže zemřel chudý člověk, tak jeho tělo bylo uloženo do hliněné rakve, která byla následně pohřbena do jámy vyzděné střepey a cihlami. Jestliže zemřel král, byl uložen do sarkofágu, nebo kamenné hrobky a do hrobu se ukládal se svou zbrojí, zbraněmi a oblíbenými předměty. Při úmrtí chudých i králů se konaly zvířecí oběti. U králů se dokonce občas konaly i oběti lidské. Mnohdy bylo s králem zaživa pohřbeno i veškeré jeho služebnictvo. [15]

2.2.2 Egypt

Egyptané patřili mezi civilizace, které se nejvíce staraly o své hroby. Smrt pro ně byla přirozenou součástí lidského života a znamená pro ně přechod do jiné životní etapy. Proto stejně jako Slunce zapadá na západě, a poté vyjde do nového dne, rozhodli se i Egyptané svá pohřebiště orientovat převážně směrem na západ. V severních částech se pohřbívali pouze králové. [15]

Základním rituálním prvkem při pohřbívání ve starověkém Egyptě bylo balzamování zesnulého. To bylo pracné, dokonce i finančně náročné. Proto lidé z chudých vrstev pohřbívali zesnulé do obyčejných pískových jam. Jestliže došlo k balzamování a mumifikaci těla, tak základním prvkem, který nesměl při balzamování chybět, byly kanopy. Kanopy byly malé nádoby, připomínající dnešní urnu. Většinou byly uzavřeny jakýmsi víkem, na kterém byly znázornění lidské, nebo boží hlavy, (viz. obr. 4). Tyto nádoby sloužily k úchově orgánů po balzamování. Ukládaly se do nich žaludek, játra, plíce a střeva. Orgán, který se neukládal byl mozek. Ten byl většinou z těla vypreparován skrze nosní dírky pomocí dlouhých háčeků, které měly zhruba 40 cm. Jsou však známy i případy preparace mozku pomocí otvoru v týle. Srdce většinou bylo v těle ponecháno, popřípadě byl na místo srdce umístěn skarabeus.

Obrázek 4 Kanopy sloužící k mumifikaci (zleva) Kebehsenuf, Duamufet, Amsset a Hapi

[16]

Po vyjmutí orgánů docházelo k vysoušení těla pomocí soli a použití různých konzervačních přípravků, aby tělo vypadalo více zachovale. Celý proces mohl trvat od jednoho a půl až do dvou a půl měsíce. Mezi balzamovací prostředky patřila skořice, včelí vosk, hena, pryskyřice, dřevěné piliny a jiné.

Nadále došlo k mumifikaci, neboli zavinutí těla do jemných obinadel. Obinadla byla většinou vytvořena z lnu a byla napuštěna gumou. Práce balzamovače musela být velice jemná. Prsty patřily mezi nejkřehčí část mumie, proto byly opatřeny speciálními návleky, které chránily prsty před zlomením, nebo jiným poničením. Tradičně se mezi obinadla umísťovaly také různé magické amulety potřebné pro snadný přechod do podsvětí. [17]

Mumie se následně umístila do sarkofágu společně se šperky, zbraněmi, oděvem nebo kuchyňským náčiním. Využilo se tedy vše, co se spojovalo s běžným životem, neboť lidé věřili, že po smrti život Egypt'ana stále pokračuje. [18]

Králové byli pohřbíváni do pyramid, které symbolizovaly jakési nebeské schodiště, po kterém mohla duše panovníka vystoupat po své smrti na nebesa. Součástí pyramid byla i kamenná stéla, která byla umístěna na západní část pyramidy. Tato stéla sloužila

jakožto dveře pro duši padlého krále. Ta tak mohla přecházet hranici mezi světem živých a mrtvých. Součástí pyramid byly i oltáře a zádušní chrámy.

Prostým lidem byla vybudována hrobka připomínající jednoduché domy obyvatel Egypta. Důvodem byla víra, že zesnulý může žít v hrobce i po své smrti. Jeho duše ale nikdy nevstoupila na nebesa, jako to bylo u králů. [15]

2.2.3 Čína

Stejně jako Egypťané, Číňané vnímali smrt zcela přirozeně a snažili se o tělo zesnulého co nejlépe postarat a dbát na pohřební rituál. Králové dokonce dostávali jména spojená s jejich úmrtím, které je měly provázet v posmrtném životě. Tato jména byla napsána na kostech, které souvisely s rituálem věštění.

Rituálem spojeným s pohřebnictvím bylo věštění z kostí. Kostí měly podle obyvatel starověké Číny magickou moc a měly zvolit nejvhodnější obětinu při pohřbívání. Mohlo se jednat o dobytek, ale také dokonce i o oběť v podobě člověka. Lidské oběti mohly být pravděpodobně z různých sociálních vrstev. Tato domněnka je podložena důkazem o zachování lidských ostatků v oblasti panovnickovy hrobky ve dvou různých podobách. V jedné podobě je lidská oběť zachována vcelku společně s jejím majetkem. Druhá podoba vykazuje známky setnutí hlavy, tyto oběti však u sebe žádný majetek nemají. Hrobky panovníků byly velice bohaté a proto se později staly cílem vykradačů hrobů. Jejich kořist mohly tvořit perly, nefritové sošky nebo drahé látky. Vykrádání hrobů bylo tak časté, že vedlo k následné úpravě podoby samotného hrobu. Hrob nesměl překypovat bohatstvím a musel být v ideální hloubce. Konkrétně z toho důvodu, aby nemohl být vyhrabán zvěří a zároveň, aby nedošlo k proniknutí podzemní vody do pohřebního prostoru. Avšak později se vzrůstajícím bohatstvím obyvatel docházelo i k opětovnému bohacení hrobek. [19, 20]

Bohaté hroby v Xibeigang lze rozdělit na dva druhy na základě počtu a umístění přístupových ramp, umožňujících sestup na dno hrobové jámy. Hroby se čtyřmi rampami měly tvar obdélníků nebo kříže; v každé stěně sahala ze dna k okraji jedna rampa.[19]

2.3 Středověk

Jelikož v kapitole 2.1. Pravěk byla tato práce z převážné části soustředěna na území České republiky, nebude tomu ani v této kapitole jinak. Jak již víme, tak v období pravěku, jsme se setkávali se žárovými pohřby. Středověk, je doba, kdy na území České republiky přichází křesťanství a spolu s ním i jiné pohřební rituály a pohledy na smrt. Ve středověku vzniklo mnoho tradic, které se dodržují dodnes, jak mezi věřícími, tak mezi nevěřícími. Jednou z těchto tradic je otevírání okna, aby mohla duše vylétnout ven. Poté se nebožtíkovi zavírala ústa a zatlačily oči. Tělo se omylo a obléklo. Následně bylo v kostele po dobu tří dní. Celý rituál byl doprovázen zpěvy a modlitbami. [21]

V první polovině středověku bylo viditelnou změnou, patrnou již od příchodu křesťanství, vymizení žárových pohřbů. Žárové pohřby jsou nahrazeny tradičním pohřbíváním těla do země. Děje se tak kvůli ideji vzkříšení. Zároveň se zavedlo jakési povinné truchlení. S příchodem křesťanství přicházeli placené profesionální plačky. Tohoto řemesla se ale účastnili i muži. Během pohřbů bylo zpravidla tělo nebožtíka vystavováno a umýváno. [21,22]

V druhé polovině středověku ale přišly další změny. Lidé začali truchlit potichu. Již nebyly potřeba výrazné křiky a nářky. Tělo nebožtíka začalo být zašíváno do látky, která nemusela být ale nutně černá. Jsou dokonce zachovány poznatky o tom, že byl nebožtík zašit i do zlatého brokátu. Pozůstalí k němu následně nosili dary hodnotnější, než se dávají dnes. Avšak pohřbívání v anonymitě nebylo tolik populární mezi všemi vrstvami. Panovníci nebo vysoce postavení církevní hodnostáři měli většinou na rakvi zobrazenou svou dřevěnou nebo voskovou co nejdokladnější podobiznu. [22]

Účastníci pohřbu oblékali většinou své nejlepší šaty různých barev. Teprve od 16. století se rozšířil, původně mezi šlechtici, rituál nošení černé barvy, která tak symbolizovala nejen smrt, ale také truchlení nad nebožtíkem. Pro celé období středověku byli důležité smuteční pochody a zádušní mše, při kterých se přátelé a příbuzenstvo za nebožtíkovu duši pravidelně modlili. Smuteční pochody většinou organizovali žebravé řády a kněží. V den pohřbu se konaly mše, které měly uspokojit Pána, a tak se měl nebožtík dostat do ráje. Mše někdy začínaly už v dny, kdy nebožtík umíral. Obvykle byl požadovaný počet mší 30, 100 nebo dokonce 1000. Tisíc mší většinou vykonávaly žebravé řády, které měly zvládnout 500 mší v den pohřbu a v dni nadcházejícím. Ve vzácných případech byla mše vykonávána 360 dní v roce, nebo tři měsíce v kuse. Pohřeb byl obvykle

zahájen smutečním průvodem, který nesl nebožtíkovo tělo do kostela za zpěvu písně *Salve Regina* a *Vexilla Regis* na poslední mši. I zde proběhly během let jisté změny. Původně, v první polovině středověku se setkáváme se třemi mšemi – *Liberta*, *Beata* a *Requiem*. Později se ale počet mší zkrátil čistě na mši *Requiem*, po které bylo tělo neprodleně uloženo do země. [22]

2.4 Novověk

V novověku se zcela mění pohled člověka na smrt. Stejně jako ve středověku si lidé uvědomují to, že smrt je nedílnou součástí života a že čeká každého z nás. Proto často vycházely tisky o tom, jak správně umírat, nebo o umění umírání. Filozofové často upozorňovali lidi, aby se smrti nebáli, že dochází pouze k vysvobození duše od těla. Zároveň brali v potaz ten fakt, že člověk nikdy neví přesně kdy a jak zemře. Myšlenka jak správně zemřít, se postupem času měnila na myšlenku jak dobře a kvalitně žít. Takový život ovšem zahrnoval účast na církevních mších, pokání, bezdlužnost a čisté svědomí. [21]

2.5 Moderní doba

Od dob industrializace se výrazně změnila psychika lidstva. S přicházející vědou a technikou lidé opouštějí náboženské ideje a orientují se na vědecký pokrok. Kolem smrti se uzavírá bublina a napětí které kvůli smrti přicházelo. Lidé prožívají smutek spíše v soukromí a v tichosti. Okolí se dozvídá o úmrtí pomocí parte, vrací se zpopelnění jakožto způsob pohřbívání. Nutno ale podotknout, že zpopelnění jako takové je stále mezi věřícími silně nepopulární. (viz kapitola Kremace)

V dnešní době většina pozůstalých není při úmrtí milované osoby přítomna. Většina lidí totiž umírá v nemocnici. Lidé se obávají, kdy přijde smrt jejich vlastní, nebo smrt jejich známých. Je to z toho důvodu, že smrt je v dnešní době tabuizované téma. Pro společnost je téma smrti něco jako sprosté slovo, je pro ní naprosto nepředstavitelné, aby se o ní vůbec mluvilo. Podobně tak to je i u lékařů. Dříve lékař svého pacienta na smrt připravil. V dnešní době je skon pacienta pod rukami lékaře něco jako zklamání a prohra. [23]

V České republice je většina populace nevěřící (nebo se nehlásí k žádné oficiální církvi) a to se odráží i na rituálech spjatých se smrtí. Po úmrtí jedince se často koná pitva, aby byly určeny přesné příčiny úmrtí, po ní se pozůstalému vystavuje úmrtní list. Na

pohřební službu se donesou osobní dokumenty zesnulého, které následně pohřební služba předá notáři, který může být rodině udělený, nebo má rodina notáře svého. Zároveň pohřební služba ruší například důchod nebo pojištění jedince. Poté se řeší dědické řízení které může trvat i 3 až 4 roky. Jestliže byla vystavena závěť, tak jí může být dědictví značně ovlivněno, neboť notář má u sebe kopii závěti. S tělem nebožtíka může být naloženo různými způsoby.

Mezi nejobvyklejší patří zpopelnění těla a uložení do urny. Zpopelnění může být s obřadem nebo bez. Obřad je skládán z několika částí. Na začátku se mohou pozůstalí rozhodnout, jestli bude tělo vystaveno mimo obřadní síň. Před začátkem obřadu se pozůstalí shromáždí ve smuteční síni, kde pokládají květiny k rakvi. Poté přijde popřípadě proslov, který je následovaný dvěma až třemi skladbami pro nebožtíka. Poté je kondolováno nejbližším příbuzným. Následně je rakev po obřadu převezena do kremační pece. Pro pozůstalé přichází čas smuteční hostiny, kde se většinou jí a pije při vzpomínkách na zesnulou osobu. Urna s popelem nebožtíka je předána pozůstalým během několika dní. Ti se mohou rozhodnout, zda si urnu nechají, nebo její obsah rozpráší na smuteční loučce, nebo uloží urnu na hřbitově. Toto rozprášení se koná většinou v květnu nebo v říjnu. Je možné také zpopelnění bez obřadu, kdy se lidé loučí s nebožtíkem v kruhu rodinném a čekají pak pouze na to, až si budou moci vyzvednout urnu. Jestliže se lidé rozhodnou pro pohřbení těla do země, probíhá obřad stejně jako u zpopelnění. Akorát po odehrání hudby je rakev přemístěna na hřbitov, kde je následně uložena do země. Kondolace přichází po uložení nebožtíka. I tento obřad obvykle následuje smuteční hostina.

Osobní názor

Pro autorku textu osobně jsou výše zmiňované obřady v moderní době velmi neosobní. Nevyhovuje jí to, že je prakticky dáno nepsané pravidlo, že pohřeb se pořádá obvykle do týdne od úmrtí osoby. Společnost poté vnímá poslední rozloučení něco jako uzavření kapitoly, poslední tečku za jedincem. Velice často je poté formulována věta typu: „*Po pohřbu to z tebe všechno spadne, uvidíš.*“ Myslí si, že většina z nás potřebuje na opravdové rozloučení a smíření se s odchodem dotyčného daleko více času než jeden týden. Osobně se jí líbí například rituál ve starověkém Egyptě, kde se na pohřeb čekalo několik desítek dní. Zároveň se jí příčí vidina mírné společenské povinnosti pohřeb pořádat nebo se ho účastnit. Lidé, kteří znají příbuzenstvo mnohdy na rodinu naléhají v

pořádání pohřbu, popřípadě se urazí, jestliže nejsou na pohřeb pozváni. V případě, že se příbuzný na pohřbu tzv. neukáže, vzniknou spekulace o tom, zda měl dotyčný nebožtíka vůbec rád, nebo jestli není dotyčný psychicky „na dně“. Myslí si, že málokoho napadne možnost toho, že by dotyčný zkrátka nebyl na rozloučení ještě připraven. Z těchto důvodů si ona sama sobě vytvořila rituál rozloučení, který má také stanovený postup, který je ale pro ní logický, čistý a osobní. Její rituál ji tak umožňuje sdílet smutek s účastníky pohřbu, ale nechat svoje osobní rozloučení až na den, kdy ona bude připravena. Zároveň během jejích rituálů cítí bližší navázání na nebožtíka a hlubší vyjádření úcty, které vnímá u většiny pohřebních rituálů ve starověku.

3. Oheň

Oheň se stal nástrojem člověka přibližně před 1,5 miliony let. Od té doby lidé oheň využívali k udržení tepla, žďáření, ochraně před šelmami, vaření, pečení, kouřovým signálům nebo také k šíření vonných esencí. Měl tedy spoustu funkcí, které si zachoval dodnes. Mezi některé tyto funkce patří i spojitost se společenskými událostmi a obřady. Někde slouží oheň jako prostředek k čištění prostoru od negativní energie. V jiných případech slouží jako spojka mezi lidmi, tvoří tedy společenskou událost – narozeninová svíčka, táborový oheň, vzpomínání na zesnulé.

Vliv ohně na společnost lze znázornit známým historickým faktem z antiky, kdy ve Spartě bylo jednou z největších potup to, když byl jedinci odepřen oheň. Člověk tedy musel žít v temnotě a zimě. Často poté dotyčný zemřel na nějakou nemoc, z toho důvodu, že musel jíst syrovou stravu.

Mimo jiné byl oheň také prostředkem pro pohřbívání lidí. V pravěku hovoříme o žárových pohřbech. V moderní éře hovoříme o kremaci. [24]

3.1 Oheň v mytologii a náboženství

Většina starých náboženství, a starověkých filozofů, vnímala oheň jako životodárnou energii, která uvádí vše do perfektní rovnováhy. Tomuto vnímání ohně pomohlo nejen několik starověkých řeckých a římských filozofů, ale také fakta, se kterými lidé pracovali. [25]

Mezi taková fakta patřilo například umění šperkařství, nebo kovářství. Lidé moc dobře věděli, že nebýt ohně, nemohla by vzniknout různá umělecká díla tohoto rázu. Jinými slovy řečeno, oheň dokázal vdechnout život těmto výtvorům. Mimo jiné je známo, že si lidé uvědomovali důležitost ohně i v běžném životě, a to především kvůli vaření a konzervování potravin. Díky ohni mohli lidé ohřát vodu a vytvářet léčivé odvary a čaje.

Hinduismus

V hinduismu se setkáváme s bohem Agni, který je symbolem ohně a slunce. To však není jeho jediná úloha. Agni je rovněž bohem obětí a proto oběti, které mu jsou obětovány (většinou právě pomocí ohně) se dostanou i k jiným bohům. [25]

Obrázek 5 Bůh Agni [26]

Křesťanství

Jedním z nejznámějších zobrazení ohně pro křesťany je zobrazení pekla, jakožto země ohně. Neuhasitelný oheň by měl v pekle potrestat hříšné duše a očistit jejich hříchy. Avšak je nutné podotknout to, že oheň v křesťanství není pouze symbolem pro peklo nebo ďábla jako takového. Oheň jako takový byl i symbolikou Boha. Konkrétním příkladem, na kterém si můžeme tuto skutečnost ukázat je hořící keř, jakožto symbol Boha ve Starém zákoně. Oheň je božstvím všeobecně. Dalším příkladem může být dokonce situace, kdy Bůh sám použil oheň, aby potrestal lidstvo za jeho hříchy. V Bibli se však nehovoří o ohni pekelném, ale o hněvu božím. [25, 27]

Buddhismus

Buddhovo kázání hovoří o neustupujícím ohni, který pohlcuje naši mysl od okamžiku našeho zrození až po naši smrt. Aspekty, které způsobují tento žár jsou stárnutí, bolest, zoufalství a smutek. V buddhismu je kázání ohně o očištění duše od hříchů prostřednictvím odpoutání se od svých smyslových i nesmyslových chtíčů. Buddha říká že v nás naše vášeň, nenávist a klam neustále hoří. Buddha radí lidem, aby se naučili být

„znechucení“ svými chťiči a mohli tak dosáhnout naprosté zdravé odpoutanosti. Tím, že je člověk nezaujatý, je od těchto chťičů zcela osvobozen. Proto, když buddhisté mluví o plamenech, tak ve skutečnosti nehovoří o osvícení, ale o trpící mysli, která hoří naším utrpením. [25, 27]

3.2 Symbolika ohně

Oheň jako takový má ve světě mnoho symbolik a významů. Avšak ani on není jen černý nebo bílý. Tato bakalářská práce přiblíží čtenáře blíže k různým symbolikám tohoto elementu, ať už kladným nebo záporným.

Znovuzrození a vzkříšení

Lidé spojovali oheň se znovuzrozením a vzkříšením již ve středověku. Typickým příkladem tohoto uvažování je bájný pták Fénix, který vždy povstal z popela po jeho smrti. Když tento pták umřel, tak jeho tělo shořelo a z popela povstalo nové mládě. Cyklus života tohoto tvora tedy připomíná vypálení lesů za účelem jejich obnovy. [25]

Láska a vášně

Oheň může představovat světlo v našich srdcích, když jsme s naší drahou polovičkou. Hřejivý pocit lásky a bezpečí, když je nám ten druhý nablízku. Často se setkáváme s termíny jako je plamen vášně nebo hořící touha. Dokonce se říká, že nejlepšími milenci jsou lidé, kteří byli narozeni v ohnivém znamení. Mezi tyto lidi se řadí ti, kteří jsou narozeni ve znamení Lva, Berana a Střelce. Psycholog Sigmund Freud vykládal význam snů o ohni jako referenci na zapomenuté sexuální vášně jedince a touhy s nimi spjaté. [25, 28]

Destrukce

Destruktivní povaha ohně není spjatá pouze s náboženskými aspekty, ale i s všeobecně známými fakty, které lidé pochopili již v dávných dobách. V České republice se můžeme často setkat s lidovým příslovím: Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán. Toto přísloví vychází z přirozené povahy ohně. Vypovídá o tom, že když oheň nemáme pod kontrolou, může mít jeho výskyt fatální následky. Příkladem může být žhavý nedopalek

od cigarety v suchém lese, který způsobí masivní požár. Jiným příkladem může být vhození prskavky do odpadkového koše.

Věčnost

Mimo symboliky ohně jakožto primárního elementu pekla, je oheň spojován i s posmrtným životem a dušemi našich blízkých. Proto lidé často pálí svíčku jako připomínku svých zesnulých. [25]

Obrázek 6 Pálení svíček na dušičky [29]

3.3 Rituály spjaté s ohněm

Rituálů, které byly spjaty s ohněm je velké množství. Já vybrala pouze dva tradiční rituály, které se objevovaly v Evropě ještě v předkřesťanské době a zachovaly se dodnes. Hovořit budeme o Vánočním polenu a Valpuržině noci.

3.3.1 Beltane neboli Valpuržina noc

Rituál, který je spjatý s prvním květnem. Objevil se i na našem území. Jedná se o původní pohanský svátek zasvěcený bohu Belanovi. Valpuržina noc, která je známá na území Česka, Švédska, Německa a Nizozemska se dnes slaví pod názvem čarodějnice.

Původní tradice spočívala v pálení jednoho velkého ohně, který symbolizoval boha světla. Ten doprovázely další menší ohně v jeho okolí. Mezi ohni byl provázen nejdříve

dobytek a později mezi nimi procházeli lidé, aby se léčili od různých chorob. Nejdříve se do ohně vhažovaly slaměné panenky naplněné negativní energií, která sužovala účastníky oslav. Oheň měl negativní energii spálit a očistit. Lidé pálili na vatře čarodějnic, která symbolizovala zimu, a tak vítali do svých vesnic jaro s plodností. Oheň se tradičně přeskakoval, opékal se na něm vepř, nebo se kolem něj tančilo. Další tradicí bylo to, že lidé odcházeli buď se svými milenci nebo s náhodnými lidmi do lesů a tam „smilnili“, aby přivítali život a plodnost do svých životů. [30,31]

3.3.2 Vánoční poleno

Vánoční poleno neboli Yule log je jedním z tradičních rituálů ohně. Jedná se o evropskou tradici pálení vybraného silného polena v období kolem zimního slunovratu. Původ tradice není zcela znám, ale pravděpodobně se pojí s pohanským svátkem Yule, který slaví zimní slunovrat a byl předchůdcem křesťanských Vánoc.

Lidé během pálení polena často nahlíželi do ohňů a pozorovali pohyb a sílu jisker. Jejich vlastnosti měly nést určité poselství, které předpovídalo budoucnost obyvatel domu, ve kterém se poleno páli. Tradice pálení polena se dnes již tolik neobjevuje, avšak její odkaz se dá nalézt i dnes. Můžeme upozornit například na tradiční francouzský moučník *bûche de Noël*. [32,33]

3.4 Kremace

„Kremace (z lat. cremare – spalovat) neboli pohřeb žehem, zpopelnění (synonyma cinerace, incinerace (z lat. cinis, gen. cineris popel), nekrokaustie (z řec. nekros – mrtvola a kausis – (s)pálení) je způsob pohřbu zemřelého, při němž je tělo spáleno. Lidské pozůstatky jsou pak zpravidla uloženy v urnách, někdy bývají rozptýleny na rozptylové loučce. Zřídka byly v dějinách také vysypány do řeky, aby po zemřelém nezůstala žádný hmotný pozůstatek, jenž by se mohl stát předmětem úcty (např. případ Mistra Jana Husa). Kremace je poměrně starý způsob pohřbu, např. kultura popelnicových polí.“[34]

3.4.1 První kremace

První kremace (jako taková, historicky doložená) se objevila ve starověkém Řecku, kdy se jednalo o nejjednodušší naložení s tělem padlého vojáka. Padlý muž byl zpopelněn a

následně byl jeho popel zaslán rodině, aby se s ním mohla náležitě rozloučit. Tento způsob nakládání s lidskými ostatky od starověkých Řeků převzali i starověcí Římané.

Zpopelnění se uplatňovalo až zhruba do roku 100 př. n. l., tedy do té doby, než lidé začali přijímat křesťanství. To sice pálení lidských ostatků nezakazovalo, ale často ho potlačovalo, neboť jim připomínalo pohanské rituály. [34]

3.4.2 Asie

V Asii jsou žárové pohřby neoddělitelnou součástí hinduistické kultury. Cílem každého hinduisty je dostat se do města Varanasi, aby mohl být zpopelněn, a tak se osvobodit od reinkarnace. Každý hinduista, který zemře ve městě Varanasi, je v tomto posvátném městě spálen a jeho popel je rozprášen do řeky Gangy. Smrt v Indii není vnímána negativně, ale právě naopak, jelikož plameny pošlou nebožtíka do lepších časů a na lepší místo. Tím se ukončí jeho reinkarnace a nebožtík dosáhne nirvány. Lidé dokonce pro to, aby byli ve Varanasi spáleni, na sklonku svého života město navštíví a čekají na smrt na schodech posvátného místa.

Hinduisté věří, že plameny slouží k osvobození duše a tím se tělo stane pomíjivým prvkem na naší zemi. Jestliže tedy při upálení ruka nebo něho nebožtíka trčí z ohně, je mu zlomena do potříčného úhlu, aby je mohl oheň rovněž pohltnout.

Obrázek 7 Kremace ve Varanasi [35]

Na východě jsou ale značné rozdíly mezi jednotlivými kulturami. Například v Nepálu mohou být spálená pouze těla mnichů. V Laosu mohou být spáleni a rozprášeni pouze ti jedinci, kteří zemřeli šťastně – tedy přirozenou smrtí. [34,36]

3.4.3 Moderní doba

V dnešní době se již těla nepálí na velkých hranicích ale nebožtíkům jsou vystrojeny obřadní pohřby. Po zpopelnění těla je popel nebožtíka uložen do urny. Příslušníci rodiny se následně rozhodnou, zda chtějí popel rozprášit na loučce, která je pro tuto tradici určena, nebo zda urnu pohřbí do země, nebo uloží do kolumbária = urnový háj, popřípadě si ji nechají doma.

Zpopelnění často nepřijímají křesťansky věřící lidé. Již dříve křesťané upalovali pouze hříšníky, aby plameny očistili jejich hříchy a nečistou duši. Ortodoxní Židé jsou stále velmi proti a na tuto formu poslední cesty nepřistupují vůbec. Celosvětově se však kremace rozmohla hned z několika důvodů. Jedním z nich je nedostatek míst na hřbitovech, nebo popřípadě nechuť placení poplatku a péče o hrob. [34]

4. Rituály zahrnující svíčky

Svíčky jsou již od dávných dob posvátným nástrojem během různých rituálů. Svíčka je nositelem ohně, tedy nositelem světla do temnoty. Nositelem tepla a života. Jen zapálení svíčky se považuje za magický obřad. Svíčka jako taková se používá během různých svátků a rituálů. Je také zajímavým nástrojem k vytvoření atmosféry v místnosti. Slabé světlo svíčky, které je tvořeno mihotajícím plamenem dodá člověku pocit jakési intimity. Zároveň mohou být svíčky využity k provonění místnosti, jestliže se v těle svíčky vyskytují jakékoliv vonné esence. [37]

4.1 Vnímání symboliky barev

Lidé nejčastěji pálí svíce bílé barvy, avšak existují esoterické skupiny lidí, které používají svíci k určitým rituálům. Autorka práce se sama v kruhu takových lidí pohybuje a proto se rozhodla sdílet nějaké informace, které nevychází z odborné literatury, ale spíše literatury esoterické. U barev svící jsou poznamenány ty vlastnosti, nebo okolnosti daného rituálu, při kterém se svíce se specifickou barvou používaly:

- **bílá** – posvátná síla, čistota, ochrana, andělská svíce
- **černá** – ochrana, navrácení ztraceného, eliminace negativní energie

- **červená** – životní energii, láska, síla, sexualita a vášeň
- **žlutá** – sebeuvědomění a seberealizace
- **modrá** – zdraví, harmonie
- **zelená** – štěstí, Matka příroda, finance
- **šedá** – právní spory
- **fialová** – propojení s vesmírem, s modrou svící léčí
- **růžová** – romantika, sebeláska.

[38]

4.2 Tradice a rituály spjaté se svíčkami

Tradic, kdy se pálí svíčky, je po celém světě velké množství. Každá kultura vnímá svíci jinak. Někdo pálí svíčky během Vánočních svátků, jako symboliku přicházejícího jara. Křesťané si svíčku spojují s padající kometou nad Betlémem. Židé věří, že svíčka přináší světlo Chanuky. Někdo pálí svíci na dortu a někdo při loučení se se svými milovanými, když ho opustí. V této bakalářské práci jsem si vybrala několik významných tradic pálení svíčky, které se prolínají civilizací již několik století po celém světě.

4.2.1 Hanukkah

Hanukkah, v českém výrazu Chanuka, je židovský svátek světel, který připomíná znovuzasvěcení druhého židovského Chrámu v Jeruzalémě, v Izraeli. Tento svátek většinou trvá osm dní v prosinci. Každý den se ve speciální menoře (svícnu viz. kapitola svícny), kterou židé přezdívací hannukiyah, zapálí jedna svíce. Tyto svíce se zapalují jinou speciální svící nazývanou šamaš neboli sluha. Šamaš je obvykle uprostřed mezi ostatními svíčkami a má nejvyšší pozici mezi nimi.

Rituální pálení svíci připomíná naše pálení adventních věnců. První den se pálí pouze jedna svíce, a to ta nejvíce vpravo. Druhý den se pálí jako první hned svíce vlevo od svíce z předešlého dne a poté až svíce z dne prvního. Takto rituál pokračuje do osmého dne, kdy jsou rozsvíceny všechny svíce.

Svíce se pálí pravidelně při západu slunce, nejpozději však hodinu po setmění. Svíčky mají symbolizovat jak světlo, které přichází po temnotě a utrpení, tak svaté oleje. Podle Talmudu, když židé přišli od druhého Chrámu, našli na zemi olej, který stačil na

naplnění menory pouze na jeden den. Zázrakem však hořel až osm dní a to umožnilo slisování oleje a jeho následné povýšení na olej svatý. Mimo svíce mohou být součástí menory olejové lampičky. [39, 40]

Obrázek 8 Menora [41]

4.2.2 Advent

V období Vánočních svátků je celosvětovou tradicí pálit svíčky. Jedná se převážně o křesťanskou tradici, kterou ale dodržují i dnešní ateisté, z důvodu zvyku. Obvykle se vyrábí adventní věnec, na kterém jsou čtyři svíce. První z nich se zapálí čtvrtou nedělí před Vánoci a nechá se nějaký čas hořet. Záleží na tom, jak jsou svíce vysoké a silné. Po uplynutí určitého času se svíce zhasne a zapálí se znovu až další adventní neděli společně s další novou nezapálenou svící.

Zajímavostí jsou barvy, které se na adventní věnec tradičně dávají. Věnec by měl mít správně zelený základ, který symbolizuje život. Svíčky by měly být umístěny tak, že

každá z nich bude mířit na jednu světovou stranu. Tím vytvoří symbol kříže. Počet svíček se může lišit. Vždy musí být čtyři, občas se přidává pátá svíčka, která má symbolizovat Ježíše Krista a pálí se přímo na Vánoce. První tři adventní svíce jsou fialové. Fialová je symbolem trpělivosti a čekání. Poslední, čtvrtá svíce, by měla mít růžovou barvu. I zde jsou ale odlišnosti v oblasti církví. Protestanské církve nejčastěji užívají místo růžové svíce svíci červenou nebo tmavě modrou. [42]

„Svíčky mají i svá jména. A variant pojmenování je hned několik. Snadno pochopitelná a přijatelná i pro ateisty je varianta se jmény Naděje, Mír, Přátelství a Láska. Pozor byste si měli dát také na to, že svíčky se zapalují proti směru hodinových ručiček” [42.]

4.2.3 Svatby

Tradice pálení svíček při svatebním obřadu není v České republice tolik rozsáhlá. Jedná se spíše o tradici v anglicky mluvících zemích. Pálení svíce *jednoty* je tradicí, kterou dodržují věřící i nevěřící páry. Tradice spočívá v tom, že nejdříve nevěsta zapálí svou svíci. Následně svoji svíčku zapálí ženich a poté společně svými plamínky zapálí jednu svíci společnou. Společná svíce má poté symboliku spojení a zažehnutí nové jiskry do života. Ať už se týká o společné soužití, početí potomka, nebo zažehnutí plamene lásky mezi dvěma lidmi. Svíce nemají žádnou tradiční barvu nebo tvar. Naopak si manželský pár většinou nechá vyrobit luxusní svíčku dle jejich požadavků. [43, 44]

4.2.4 Kwanzaa

Kwanzaa je svátek ve spojených státech amerických, který oslavuje africkou kulturu. Tento svátek je sedmidenní a každý den oslavuje víru, kreativitu a jednotnost africké kultury. Lidé si během těchto svátků užívají hody zvané Karamu. Sdílejí své jídlo, tančí spolu a dávají si dary. Důležitou součástí této tradice je tradiční pálení svíček na speciálním svícnu. Tento svícen se nazývá Kinara. Během zapalování svíci se přilévají horké oleje, které mají symbolizovat obětinu. Lidé používají svíčky tří barev a to červené, zelené a černé. [44,45]

4.2.5 Zapalme svíčku

Jedná se o celosvětovou tradici. Druhá neděle v prosinci je Den památky zesnulých dětí. Během tohoto dne se setkávají známí, rodina i přátelé, aby se navzájem podpořili a zavzpomínali na děti, které již nejsou mezi námi. Svíčky se pálí obvykle v 19 hodin po

celém světě, a tak naši Zemi obklopí virtuální vlna světla, na památku dětí. Historie tohoto svátku sahá až do roku 1968, kdy se kaplan nemocnice Coventry a Warwickshire v Anglii, Reverend Simon Stephens, rozhodl seznámit dva páry rodičů, kterým umíraly a následně zemřely jejich děti. Zjistil, že sdílení jejich pocitů a zármutku výrazně pomohlo překonat jejich stavy a psychické problémy. První pálení svíček se uskutečnilo roku 1997. [46,47]

4.2.6 Dušičky a smrt

Jedná se o křesťanský svátek. U nás v České republice se svátek dodržuje také mezi ateisty. Lidé v období tohoto svátku navštěvují hřbitovy a nejen na nich, ale i u nich doma vzpomínají na své blízké zesnulé. Na hřbitov se běžně nosí květinové dary, ať už v podobě květiny ve váze, či květináči, nebo popřípadě květinový věnec. Nadále lidé s sebou nosí svíčku, kterou následně zapálí při vzpomínce na nebožtíka. Křesťané věří, že zapálením svíce při vzpomínce na zesnulé pomáháme očistit duši těch, kteří nejsou mezi námi od jejich hříchů. Kombinace květin a svíce byla znakem víry ve věčný život, která měla v tomto případě metaforický význam. Žít, znamená být ve vzpomínkách druhých.

S dušičkami se pojí různé pověry. Mezi jednu z nich patří ta, která vypráví o návratu duší z Pekla na zem v předvečer tohoto dne. Naši předkové dokonce do lamp místo svící umisťovali máslo na ošetření popálenin hříšníka. Vedle lampy s máslem se poté stavěla nádoba s mlékem pro ochlazení těla. [48]

5. Svícny

Svícen je nádoba která drží svíce a odděluje je tak od povrchu, na kterém by svíce jinak stála. Jedná se především o bezpečnostní prvek, který může mít i dekorativní význam. Svícny se vyrábí ze skla, kovu ale také i z různých dřev. Nejsou zde dané žádné určité parametry, které by musely svícny splňovat.

5.1 Menora

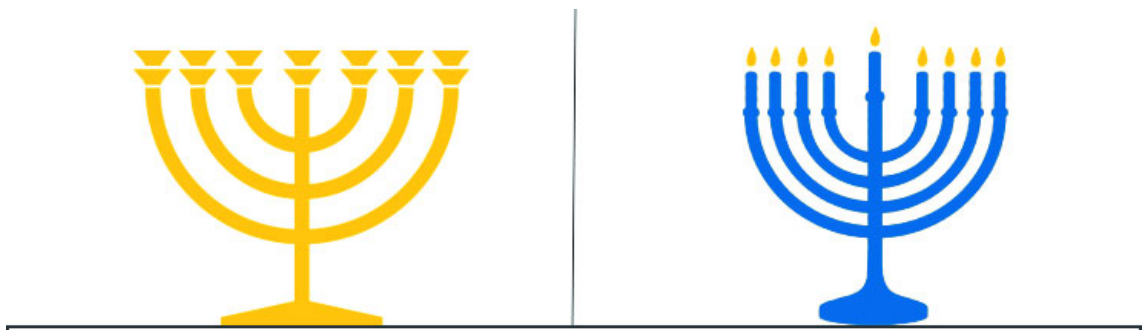
„Zhotovíš svícen z čistého zlata. Svícen bude mít vytepaný dřík a prut; jeho kalichy, číšky a květy budou s ním zhotoveny z jednoho kusu. Z jeho stran bude vycházet šest prutů, tři pruty svícnu po jedné straně a tři pruty svícnu po druhé straně. Na jednom prutu budou tři kalichy podobné mandloňovému květu: číška a květ. A tři kalichy podobné mandloňovému květu na druhém prutu: číška a květ. Tak to bude na všech šesti prutech vycházejících ze svícnu. Na svícnu budou čtyři kalichy podobné mandloňovému květu s číškami a květy. Jedna číška bude pod jednou dvojicí prutů, druhá číška bude pod druhou dvojicí prutů a třetí číška bude pod třetí dvojicí prutů; tak to bude u všech šesti prutů vycházejících ze svícnu. Příslušné číšky a pruty budou s ním zhotoveny z jednoho kusu; všechno bude vytepané z čistého zlata i nůžky na knoty a pánve na oharky. Bude zhotoven se všemi těmito předměty z jednoho talentu čistého zlata.” [49]

Menora je tradičním judaistickým sedmiramenným svícnem, který se používá při oslavách Chanuky. Samotný název tohoto svícnu by se dal přeložit jakožto světlo. Tradiční svícen drží sedm svící v jedné rovině. Liší se tak od menor, která se používá během Chanuky a to počtem svíček (viz obrázek 9). Ten oproti tradičním sedmi svícím drží svíce devět a má i jiné uspořádání svící. Svícen tedy vypadá takto: čtyři svíce v jedné rovině zleva doprava, prostřední svíce, která je vyvýšená a poté následující čtyři svíce ve stejné rovině jako čtveřice svíček předchozích zleva doprava.

„Původní zlatá menora stála ve stanu setkávání (אֹהֶל מוֹעֵד, ohel mo'ed) během putování Izraele v poušti.” [50.] Nebyla tam ale stále. Touto menorou se v nadcházejících letech mohl pyšnit Šalamounův chrám. Později se však po jeho zničení menora ztratila a doposud nebyla nalezena. Avšak byla zhotovena její replika a to autorem Vadimem

Rabinovičem. Tato replika má v budoucnu najít své místo v ještě nedostavěném Třetím chrámu.

Symbolika menorahy není pouze jednoznačná, můžeme tedy najít více jejích symbolik. První symbolika menorahy se vztahuje k metafoře stvoření světa během sedmi dní. Druhou symbolikou menorahy je hořící keř, který byl spatřen Mojžíšem z hory Sinaj. [50]

Obrázek 9 Rozdíl mezi tradiční menorou a hannukyah [51]

5.2 Kinara

Kinara je tradičním svícem, který se používá při oslavách Kwanzy ve Spojených státech amerických. Slovo kinara samo o sobě znamená slovo svícen, který je často připodobňován judaistické menorah. Svícen rovněž drží sedm svíci. Tři červené na levé straně, tři zelené na pravé straně a jednu černou svíci uprostřed, toto uspořádání můžeme vidět na obrázku 10. Nejříve se zapaluje černá svíce a poté se postupně každým dnem zapaluje zbytek svíci zleva doprava.

Každá barva svíci má svůj specifický význam. Černá barva je symbolem pro africké obyvatelstvo Spojených států amerických. Červená barva je spojena s utrpením a bojem, kterým si afričtí lidé prošli v minulosti na území Ameriky. Zelená barva značí radost, léčení a světlo budou pro Afričany v Americe.

Sedm svíci symbolizuje sedm zásad. První zásadou je jednota (Umoja, oo - MO - jah), která by měla fungovat v rodině, komunitě, rase a národnosti. Druhou zásadou je sebeuvědomění se (Kujichagulia, koo-gee-cha-goo-LEE-yah), lidé by měli být schopni říct kým jsou, kdo jsou, měli by umět za sebe mluvit a rozhodovat se. Třetí zásadou je poté kolektivní práce a zodpovědnost (Ujima, oo-GEE-mah), tedy přijímání zodpovědnosti za štěstí a problémy celého kolektivu a jejich společné řešení. Čtvrtá

zásada je společná ekonomika (Ujamaa, oo–JAH–mah). Pátá zásada je symbolem účelu (Nia (nee–YAH)), tato zásada mluví o tom, že je potřeba zajistit to, aby se měla dobře nová i stará generace, a aby všechno mělo v životě lidí význam. Kreativita (kuumba,koo–OOM–bah) je šestou zásadou. Lidé by měli vždy udělat maximum toho, čeho mohou, tou nejlepší cestou. Sedmá a tedy i poslední zásada je víra (Imani, ee–MAD–nee). Víra v naši rodinu, učitelé a dobrou budoucnost. [52]

Obrázek 10 Tradiční svícen kinara se svými sedmi svícemi [53]

5.3 Milánský svícen

Tento svícen můžeme znát také pod názvem Jeruzalémský svícen. Jedná se o umělecké dílo, které vzniklo technikou lití. Do České republiky se dostal začátkem druhé poloviny 12. století s králem Vladislavem I., který ho donesl z Milána po pomoci v obraně při obléhání. Nepřinesl však celý svícen ale pouze jeho nejstarší část. Svícen se skládá z několika dokonale propracovaných částí. Stojí na mramorovém podstavci, který stojí na mladším kamenném válci. Nejstarší část svícnu, jeho nohu, tvoří několik motivů. Patří mezi ně figury, lvi, rostliny a draci. Všechny tyto motivy směřují ke středu k patce stvolu.

Noha je podpírána třemi menšími nožkami zdobenými draky a dalšími bestii. Na dracích jsou vyobrazeni nahí muži strkající jednu ze svých ruk do chřtánu draka a druhou ruku do chřtánu lvího. Mezi všemi figurami se proplétají další draci níže postaveni zakusující se do nohou mužů, jak zobrazuje obrázek 11.

Dřík má tři balustrové části s rostlinnými motivy. Z jeho vrcholu s beránkem vybíhá celkem sedm dlouhých ramen a šest krátkých ramen. „Na kalíšcích delších ramen jsou poprsí sv. Václava s korunou a praporem, Cyrila s infulí a ratolestí, Víta s korunou, Metoděje s knihou, pišícího Vojtěcha v kutně, Ludmily s plachetkou na hlavě a Anežky s modelem kostela, rovněž s plachetkou. Celková výška svícnu je 173 cm.” [54] Jeho plnou krásu si můžeme prohlédnout na obrázku číslo 12. [54]

Obrázek 11 Noha Milánského svícnu [55]

Obrázek 12 Celý Milánský svícen [54]

5. 4 Girandola

Girandoly jsou staré svícný, které můžeme znát běžně z filmů, pohádek nebo starých zámků či jiných památek. Jedná se o svícný, které mají obvykle více než jedno rameno. Byly většinou hlavním zdrojem světla v místnosti. Girandoly (viz obrázek 13) mohly být doplněny o zrcadlo a zdobeny figurálními, fantaskními nebo rostlinnými motivy. Jejich umístění mohlo být na stěně místnosti nebo na stole. Jestliže byla girandola opatřena dlouhou nohou a stála tak stabilně na zemi, přezdívalo se jí kandelábr.

Obrázek 13 Girandola [56]

6. Umělecké zpracování - Skici a techniky

Výstupem této bakalářské práce jsou svícny, které symbolizují autorčiny blízké zesulé. Při tvoření návrhů autorka společně s její rodinou prohlížela fotografie a společně vzpomínala na ty, kteří již s námi nejsou. Často si sepisovala svoje vzpomínky jako deník. Vzpomínky minulosti se tak staly součástí její přítomnosti, a tak se mohla autorka lépe soustředit na svou práci.

Již v průběhu rešerše se autorka zkoušela soustředit na prvky rituálů, popřípadě způsoby pohřbívání, které na ní rezonovaly a dávaly jí pocit jakési intimnosti. Sama zjistila, že jejímu osobnímu rituálu je nejbližší pohřbívání v pravěku a starověkých kulturách. S příchodem středověku a sním i křesťanství se pro ní vytrácela intimita a zásah církve do pohřbívání a vzpomínání na zesulé vytvořila pro ní jakousi společenskou nutnost, a tak ona svůj rituál necítí.

6.1 Návrhy - Babička Zdeňka

Jako první byl navrhnout svícen pro autorčinu babičku Zdeňku Zdobinskou, která ji také jako první opustila a to 1. března 2013.

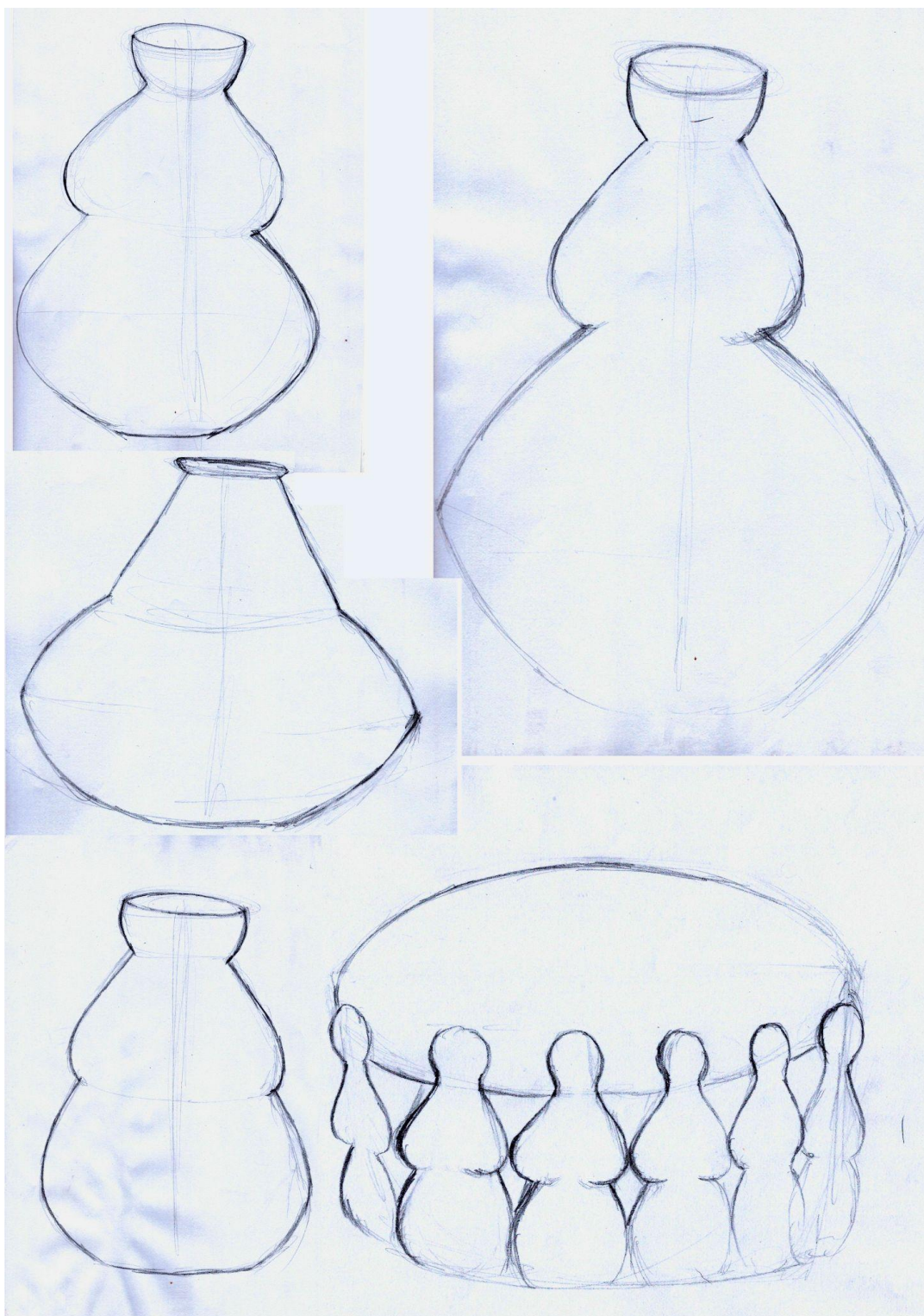
Při navrhování bylo důležité to, jak babička na autorku i na její sestru působila. Byla to něžná, pečující a laskavá žena. Byla také neuvěřitelně silná. Její manžel byl pilot u československé armády ve druhé světové válce a ona mu byla celý jeho život oporou. Zároveň dokázala vychovat tři generace děvčat a autorka si uvědomuje, že i díky ní si zkouší zachovat optimismus a spokojenou domácnost nejen pro jejího partnera, ale také pro hosty.

Babička na ně zkrátka působila mateřsky. Byla matkou pro všechny. Jako inspirační zdroj sloužily především sošky z pravěku s matriarchálním motivem, některé z nich můžeme vidět na obrázku 14. Vycházelo se tedy primárně z babiččiny siluety. Tato žena nepatřila mezi nejtěplejší, právě naopak, byla opravdu statná. Již během navrhování se pracovalo s konceptem barevnosti jednotlivých svícňů. Autorka se rozhodla vytvořit svícny ve světlých barvách a to konkrétně ve světle fialových a modrých tónech, jelikož to jsou ty barvy, které babička na sobě nejvíce nosila.

Obrázek 14 přehled Venuší - Zleva: Venuše s Hluboké Mašůvky, Venuše ze Střelic, Věstonická Venuše, Venuše z Willendorfu, Landecká Venuše, Venuše Tešetice, Venuše s křivou tváří [57]

Návrhů bylo vytvořeno několik a spousta z nich byla zamítnuta, některé z nich jsou k vidění na obrázku 15. Nakonec autorka vybrala společně s vedoucím její bakalářské práce, s panem MgA. Václavem Řezáčem, čtyři návrhy znázorněny na obrázku 16, které se rozhodla realizovat. Uvědomila si však nedostatky v kresbě, a proto jí bylo doporučeno začít pracovat s hmotou a to co nejdříve to bylo možné. Tento krok nakonec autorka uskutečnila a shledala ho jako velice užitečný.

Obrázek 15 Zamítnuté návrhy

Obrázek 16 Schválené návrhy

6.1.1 Modelace

Jelikož se zvolil pro tvorbu většiny bakalářské práce postup tavené plastiky, tak důležitým a neopomenutelným prvotním krokem je modelace. I přesto, že byly prvotní návrhy a vizualizace symetrické, bylo rozhodnuto přesně pro opačný efekt při modelaci. Svícny pro babičku byly modelovány ručně, aby se zachovala měkkost, živost a přirozenost dané sošky. Modelace byla uskutečněna z různých materiálů a to konkrétně ze sochařské hlíny jak je vidět na obrázku 17 a 18 a z modelíny, ze které jsou vidět modely na obrázku 19 a 20. Rozdíl mezi těmito dvěma hmotami je ten, že sochařská hlína na vzduchu tvrdne a její měkkost a zpracovatelnost se dá ovlivnit obsahem vody v její hmotě. Modelína na povrchu netvrdne a její zpracovatelnost se dá ovlivnit především působením tepla. Během modelace probíhaly pravidelné konzultace s vedoucím práce, s panem MgA. Václavem Řezáčem.

Při modelaci autorka také přišla na to, že ne všechny aspekty z návrhů se jí v modelaci líbí a během práce se rozhodla návrhy hodně upravit. Změny přišly především při modelaci mističky na svícnu, která na návrhu působila dobře, ale po vymodelování působila nepřirozeně a zkrátka nepůsobila jako součást sošky. Jednalo se o jakýsi aspekt navíc. Nakonec si autorka uvědomila, že svíčka nepotřebuje svoji speciální mističku, nebo důlek, ale že stačí když se svíčka zesponu natakaví a na svícnu se „přilepí“.

Nabízela se také modelace takzvaným rotačním způsobem. To probíhá tak, že se vyřízne polovina siluety (silueta je rozdělena vertikální osou), které chce sochař docílit, do plechu. Hlína se dá na podstavec a pomocí rotačnímu pohybu břitu a hlíny se nám tvaruje soška přesně podle vyříznuté siluety. Tento postup byl ale velice tvrdý a neosobní.

Obrázek 17 První hliněný model, svícen v podobě misky, silueta viděna v okrajích modelu

Obrázek 18 Druhý hliněný model

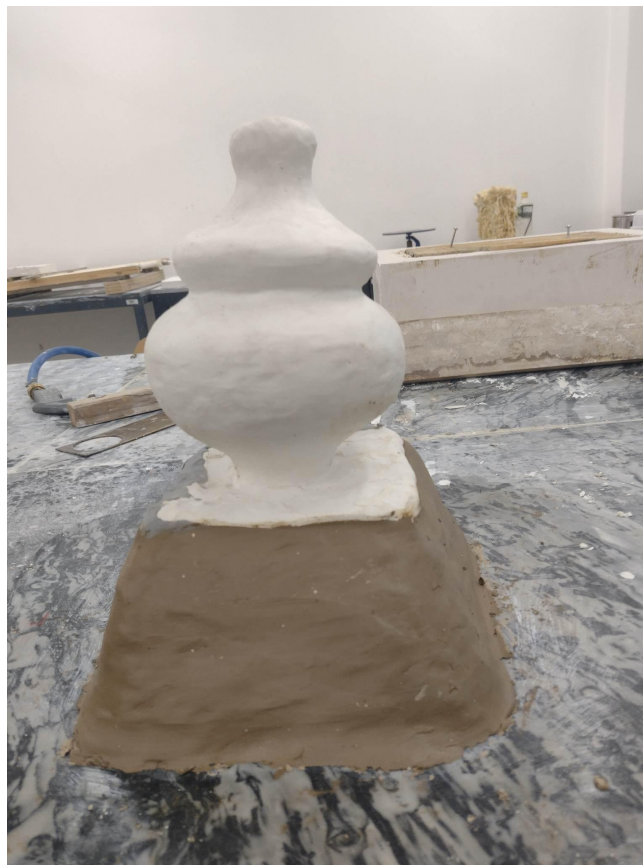
Obrázek 19 První model z modelíny

Obrázek 20 Druhý model z modelíny

6.1.2 Formování a čištění

Formování probíhalo dvěma způsoby. Tři modely byly formovány jednou metodou a jeden model, konkrétně model z obrázku 17, byl formován metodou druhou. První metoda spočívala v zalití modelu nadvakrát o to z důvodu lepšího čištění formy. Jelikož byly modely u své patky zúžené a poté se rozšiřovaly, bylo by velice obtížné veškerou hlinu z formy vyndat přes tak malý otvor. Proto se poté, co se vymodelovala násypnice jako na obrázku číslo 21, model zalil do výšky, kde byla jeho šířka dostatečně velká na to, aby bylo možné vyndat hlinu z větších záhybů formy. Po odlití první části se vytvořil ve formě zámek zobrazený na obrázku 22, který pomáhá především k tomu, aby se dvě části formy do sebe zapojily s tou největší přesností. Po zatvrdnutí první vrstvy se vršek formy dostatečně promastí a doleje se druhá část. Po vytvrdnutí dochází k následnému čištění formy. Dvojí lití je vidět například na obrázku 23.

Obrázek 21 Modelace násypnice - násypnice musí být dostatečně velká, aby se do ní vešlo veškeré potřebné množství skla

Obrázek 22 Vytvoření zámku u formy

Obrázek 23 Viditelný předěl u dvojího liti formy

Při čištění poté vznikla velká výhoda nejen díky tomu, že je bylo možno formu rozpojit, ale také díky materiálu, který byl pro model jako takový zvolen. Modelína je totiž lehce mastná a tím pádem na ni sádra tolik nepřilne a stěny modelu šly krásně odchlípnout. Postup čištění je zachycen na obrázku 26 a 27. Forma se tak čistila lépe, než forma se sochařskou hlinou, kterou bylo potřeba ještě pořádně vypláchnout a umýt, aby nezůstaly na skle po utavení hnědočervené stopy.

Obrázek 26 Koláž s postupem čištění první formy

Obrázek 27 Koláž s postupem čištění druhé formy

Poté, co byla forma vyčištěna bylo potřeba zajistit, aby se nerozpojila, nebo aby nepopraskala během tavení skla. To bylo zajištěno tak, že se dvě poloviny formy sesadily k sobě, tak aby obě poloviny k sobě správně seděly. Následně byly formy

omotány pletivem, které se namazalo hustou sádrrou. V poslední řadě se použily skoby, které se do formy zatloukly tak, aby jeden cíp skopy zasáhl do jedné poloviny formy a druhý cíp do druhé poloviny formy, tím se zajistilo to, aby se forma pod tlakem skla neotevřela vertikálně. Po tomto opatření byla forma opět zalita sádrrou.

Výjimku při formování tvořil model z obrázku 17. Jelikož bylo potřeba zachovat jádro modelu, rozhodla se autorka zalít model najednou. Díky tlustým stěnám misky nebylo obtížné následně formu čistit.

6.1.3 Výběr skla a nakládání

Sklo pro realizaci bakalářské práce bylo dodáno od společnosti Preciosa Ornela, a.s.. Největší socha z obrázku 19 byla zhotovena z křišťálu. Šlo o to, aby její masivnost a velikost byla odlehčena transparentní bezbarvým materiálem. Živost byla podpořena jemnými závoji bublinek, které vznikly díky nalámání skla na malé střepy a následným tavením. Křišťálového skla bylo použito 5,2 kg. Jak bylo výše zmíněno v kapitole 6.1. Skici - Babička Zdeňka, bylo pro realizaci naprosto zásadní rovněž použít modré a růžové tóny, které babička pravidelně užívala ve svém oděvu. Růžová barva byla použita na sochu z obrázku 18, konkrétně se jedná o olovnaté sklo 70031 - 127 025-0 a bylo ho použito 2,5 kila. Modrá sklo použité na sochu z obrázku 20 je rovněž olovnaté a jedná se konkrétně o sklo s označením 3003 - 127 194-0, tento model byl utaven z 1,82 kg skla. Pro zvýšení efektu sošnosti u modelu z obrázku 17 se použil bílý opál, kterého bylo použito 2 kg. Celý efekt byl podtržen zachováním hlíny ve formě, která vytvořila na modelu oranžové stopy. Tento krok byl navrhnut vedoucím bakalářské práce a autorka se rozhodla ho uskutečnit, protože byla sama velice zvědavá na efekt. Růžové a modré sklo je vidět na obrázku 28.

Obrázek 28 barvy skel

Tavení probíhalo déle a to z toho důvodu, že jsou formy poměrně vysoké a bylo důležité, aby nevznikl ve skle při chlazení příliš velký teplotní gradient, který by způsobil ve skle trvalé napětí. V jiných případech by mohlo také dojít k tomu, že by během rychlého tavení mohlo dojít k popraskání skla.

6.1.4 Vyndání skla z pece a povrchové úpravy

Tavení probíhalo celkem šest dní. Během tavení nastala tři nečekaná úskalí. Dvě se týkají kapitoly 6.1 a třetí kapitoly 6.2. Prvním úskalím bylo prasknutí jedné z forem, konkrétně se jednalo o formu modelu z obrázku 17. Puknutí bylo však téměř symetrické. Krátkodobě bylo v diskuzi, zda přelitek odbrousit či nikoliv. Nakonec bylo ale rozhodnuto pro zachování přelítka. Důvodem byla struktura misky, která byla vytvořena pomocí hlíny, kterou byla forma vymazána. V místě, kde by byl přelitek odstraněn, by byl tedy zcela očividný zásah lidské ruky a působil by pravděpodobně i dost nevkusně. Druhé úskalí se týkalo modelu z obrázku 18. Během tavení se uvolnila část sádrové formy a vytvořila tak v tavenici díru. Zbytek svícňů pro babičku se utavil dobře, forma krásně držela a na površích svícňů se vytvořily pouze drobné přelitky.

Na začátku byla u všech modelů odstraněna násypnice. Konkrétně byla násypnice odstraněna pomocí technologie řezání. Řezání může v běžné praxi probíhat pomocí různých technologií jako je laser, vodní paprsek, nebo například v tomto případě na diamantovém kotouči. Poté byly broušeny přelitky pomocí ruční brusky, které vznikly kvůli půlené formě a vzniku prasklinek ve formě během tavení. Tato operace proběhla u modelů z obrázků 18 a 16. Nadále se autorka rozhodla do sošky z modrého skla, model z obrázku 16, nezasahovat. Model z obrázku 18 byl následně celý přešetřen na kartáčovém kotouči s pemzou. Následně byl jeho spodek vyleštěn na kotouči s jemným vázaným brusivem. Vázané brusivo znamená, že je brusivo součástí kotouče a postupně se při práci zaobljuje a ulamuje. Celkový proces je v krocích vidět na obrázku číslo 29, 30 a 31. Velká, křišťálová socha vyšla rovněž hezky. Jako prvotní proces, kterým si soška prošla bylo jemné leštění. Poté došlo k broušení malých přelitek pomocí ruční brusky. Celkově se jinak neupravovala, i když u ní vznikly drobné žilky, které byly následkem popraskání formy. Odbrus těchto žilek by znamenalo to, že by bylo potřeba, aby byla socha celá přebroušena a přešetřena, aby nebyl zásah bruskou tak zřetelný. Tím by ale zanikla celková modelace.

Obrázek 29 Postup práce na prvním modelu

Obrázek 30 Postup práce na druhém modelu

Obrázek 31 Postup práce na třetím modelu

6.1.5 Instalace

U instalace byla autorka inspirována několika různými zdroji z celého světa. Jako první jsou oltáře v Mexiku, jejich ukázka je na obrázku 32. Tyto oltáře zaujaly díky barevnosti a veselosti, kterou září do místnosti. Člověk má díky tomu najednou pocit, že Mexičané smrt uctívají, vítají a na své zesnulé vzpomínají jen v radosti a veselí. Autorku však zaujalo pouze toto neobvyklé pojetí vzpomínky na zesnulé a s touto instalací oltáře se neztotožnila. Jako druhý inspirační zdroj posloužily butsudany, které si můžeme prohlédnout na obrázku 33, z Japonska. Oltáře, které působí jako skříně, ve kterých má místo pouze památka pro zesnulé dané rodiny. Přirozenost se kterou butsudany splývají s okolním interiérem daného pokoje byla pro autorku textu velice příjemná. Líbivě působily také tlumené tmavé barvy v kombinaci se zlatou barvou, která je pro butsudany typická.

Autorka samu sebe shledává spíše pro přírodní a minimalistickou cestu uctění památky jejich blízkých. Všimla si, že většina oltářů, není pouze v jedné rovině. Následně bylo pracováno s myšlenkou jakéhosi stupínku, nebo schodu, který by v oltáři mohl hrát roli. Prvotní vizualizace a postup uvažování autorky je zobrazen na obrázcích 34, 35 a 36.

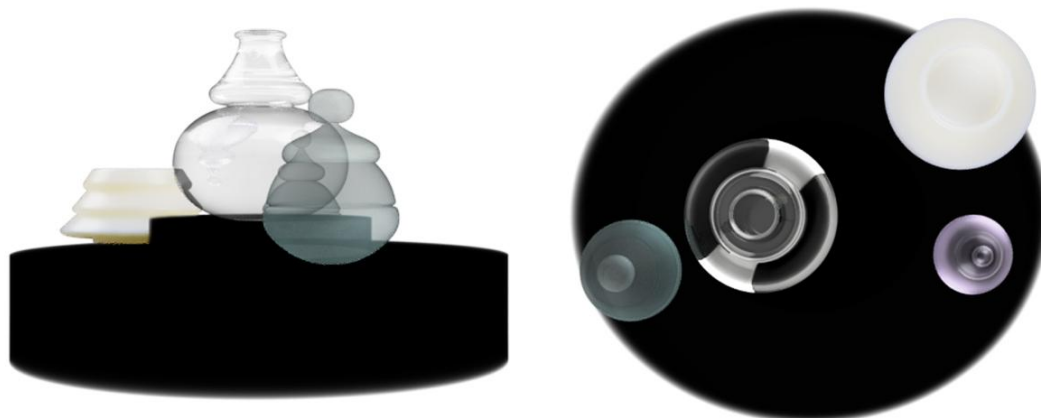
Obrázek 32 Oltář mrtvých v Mexiku [58]

Obrázek 33 Butsudan v Japonské kultuře [59]

Obrázek 34 Koláž s vizualizací instalace 1

Obrázek 35 Koláž s vizualizací instalace 2

Obrázek 36 Koláž s vizualizací instalace 3

Po určitém procesu práce si autorka textu postupně uvědomovala, že prvotní vizualizace instalace je spíše galerijní a umělecká, a tím pádem zanikalo postupně poselství její bakalářské práce. Vytvoření intimity, prostoru a soukromí pro její rituál. Proto se nakonec rozhodla vycházet pouze ze stupňovitosti. Pracovala s omezeným domácím prostorem, který má k dispozici a rozhodla se vytvořit postupné vizualizace v domácím prostředí. Tyto vizualizace jsou k vidění na obrázku 37, 38, a 39.

Obrázek 37 Instalace v domácím prostředí 1

Obrázek 38 Instalace v domácím prostředí 2

Obrázek 39 Instalace v domácím prostředí 3

6.2 Návrhy - Teta Jana

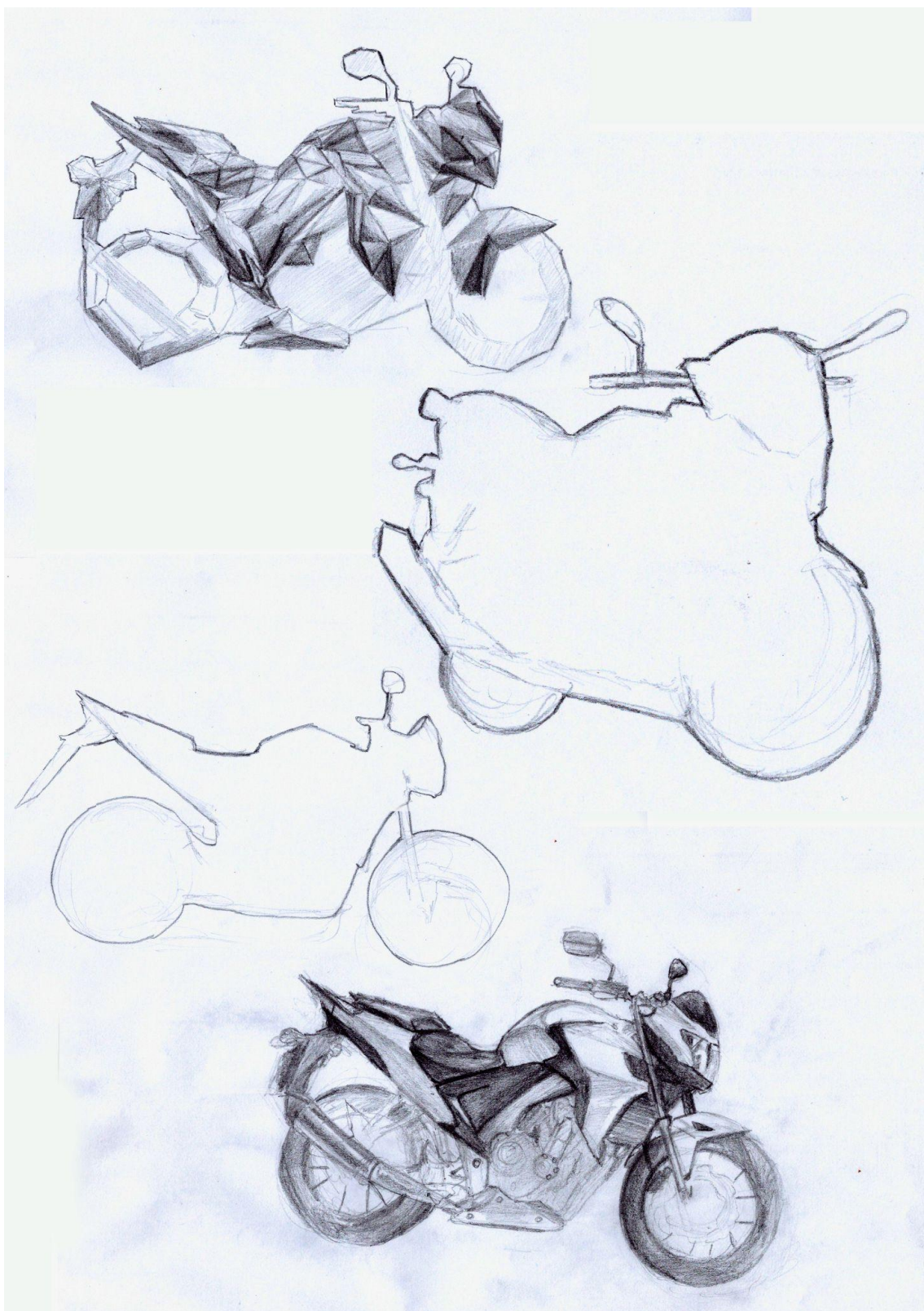
Další svícen byl navrhnut pro tetu Janu Pevnou, která nás opustila a to 14. srpna 2016.

Při zpracování rešerše si autorka textu uvědomila, že lidé často vkládali do hrobu svým blízkým to, co si mysleli, že budou potřebovat v záhrobí, popřípadě k nim vkládali jejich oblíbené oděvy nebo například šperky. V pravěku bylo obvyklé vkládat lovcům do hrobů sošky býků, bizonů nebo koní. K autorčině tetě neodmyslitelně patří její motorka a její tetování, které nosila místo šperků.

Postup navrhování byl tedy naprosto odlišný od postupu vytváření návrhů pro babičku. Prvotním krokem byla kresba a studie motorky, na které teta jezdila. Její tvar byl poté postupně zjednodušován. Následně se přidaly obrysy motorky v různých polohách. Tyto skici se poté následně kombinovaly a překrývaly mezi sebou. Dalším motivem návrhů byly dva druhy květin, které měla teta vytetované, jednalo se o růže a zvonky. Opět byla vytvořena studie jednotlivých tvarů, které se převedly do zjednodušených křivek. Návrhy a studie motivů jsou vidět na obrázcích 40 a 41. Vybrané návrhy jsou poté k vidění na obrázku 42.

Obrázek 40 Studie a stylizace květin - motivu tetování

Obrázek 41 Studie a stylizace motorky

Obrázek 42 Vybrané návrhy

6.2 Modelace

Ze začátku je potřeba zmínit, že při výstupu je nesmírně důležitá odlišnost postupu práce u obou osob, pro které byly svícný navrženy. Babička a ani teta se v životě neviděly, nebyly si příbuzné a obě byly odlišné povahy. Teta byla narozdíl od babičky velice striktní, drzá, energetická a živelná. Milovala sporty a adrenalin a nerada seděla chvíli doma. Od toho se také odlišil způsob realizace, který byl zvolen.

U svícnů pro tetu bylo využito strojní výroby a moderních technologií, kvůli zachování přesné geometrie a linie modelu tak, aby nezanikla jejich dynamika. Model motorky byl vytisknut na 3D tiskárně v TULabu po domluvě s panem Ivem Loudou. Model byl vymodelován v programu Fusion 360, ke kterému mají žáci TUL v rámci vzdělávání přístup zdarma. U svícnů inspirovaných květinovými motivy tetování byla po

konzultaci s panem Řezáčem, využita technologie řezání na vodním paprsku. Nejdříve byla vymodelována deska o přibližných rozměrech modelu. Ta byla poté zaformována. První deska praskla, z toho důvodu, že jí autorka chtěla sejmout ze stolu příliš brzy. Deska byla uvnitř ještě měkká a proto praskla, tuto chybu můžeme vidět na obrázku 43. Následně byla v programu Adobe Illustrator CC 2015 připravena data v křivkách, tedy v takovém formátu, aby ho byl paprsek schopen přečíst. Připravená data jsou vidět na obrázku 44 a 45.

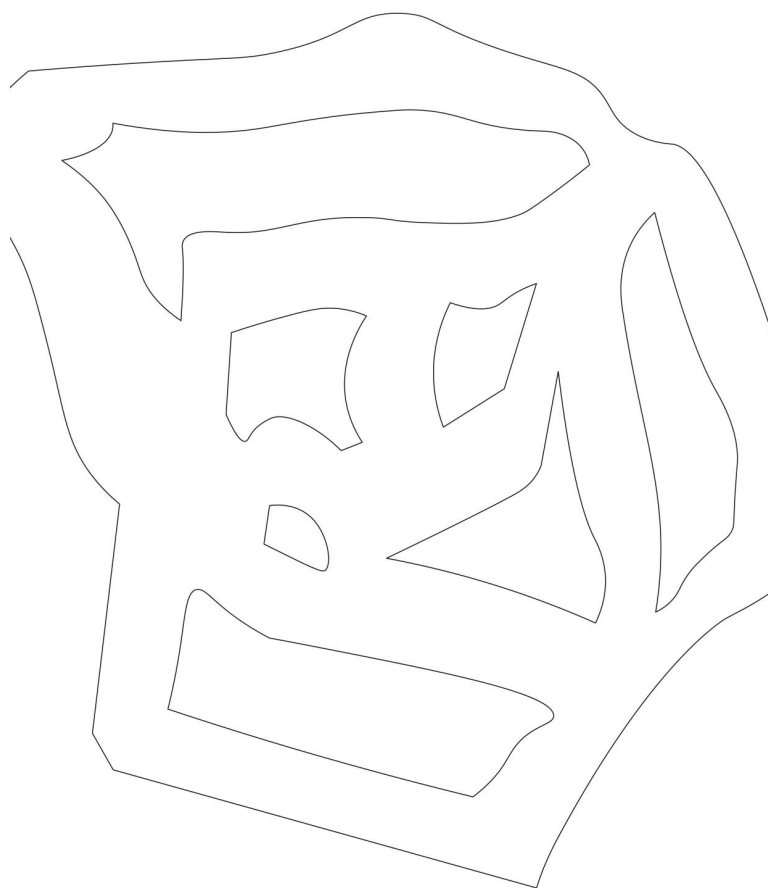
Obrázek 43 Prasklá deska

Řezání vodním paprskem je technologie, při kterého se využívá buď jen body, nebo vody a abraziva, která proudí z úzkohrdlé trysky za vysokého rychlosti. Tryska se poté pohybuje po předem dané trajektorii, v mém případě se jednalo o data z Illustratoru, a působením tlaku a vody (popřípadě abraziva) řeže sklo. Výhodou řezáním vodním paprskem je geometrická přesnost. Jelikož povrch skla nepřichází do styku s jiným nástrojem, nehrozí zahřátí materiálu a následnému zaoblení hran. Velikost spáry se může pohybovat i v desetinách milimetrů. Během tohoto procesu je také velice nízká odpadovost. Jediné riziko, které vzniknout v průběhu tvoření svícnu byl výskyt kyšp po vytvoření tavenice. Kyšpa je bublinka, která vzniká při tavení skla. Její vznik je zapříčiněn unikajícím vzduchem, který se vyskytuje v tavenině a vyplouvá směrem vzhůru. V případě středu paprsku s kyšpou bylo riziko odštípnutí malého množství materiálu. S tímto rizikem autorka počítala dopředu.

Obrázek 44 Data připravena pro květinový návrh 1

Obrázek 45 Data připravena pro květinový návrh 2

6.2.2 Formování a čištění

Desky, které byly připraveny na vodní laser se zalily do jedné vrstvy sádry. Forma se poté vyčistila následným vybráním hlíny. U modelu motorky byl ale zvolen jiný postup z důvodu jemných detailů, které by nebylo možné pomocí klasického zalití sádrou zanechat. Mohly by se vytvořit zámky a model by nebylo možné ze sádry vyjmout. Proto autorka na doporučení svého vedoucího bakalářské práce využila možnosti použít na formování modelu silikony Rebound 25. Na model se nanosly čtyři vrstvy směsi silikonu a tvrdidla a to pravidelně po hodině a půl. Následně se model zalil do sádry. Po jejím zaschnutí se vyjmul plastový model ze silikonu a na jeho místo se nalil vosk. Voskový model se následně zaformoval sádrou a vytavil se pomocí páry. Tak vznikla forma pro finální užití. Proces a jednotlivé kroky při formování motorky jsou postupně znázorněny na obrázku 46.

Obrázek 46 postup při formování modelu motorky

6.2.3 Výběr skla a nakládání

I pro realizace této části bakalářské práce bylo využito sklo od společnosti Preciosa Ornela, a.s. a technologie tavené plastiky. První menší deska o rozměrech 14cm x 14cm byla utavena z bílého opálu, konkrétně ze 2kg. Druhá deska o rozměrech 24cm x 16cm byla utavena ze zlatého topazu. Tohoto skla bylo celkem použito 9kg, jednalo se o olovnaté sklo barvy 10040 - 127 174-0. Pro motorku bylo zvoleno černé sklo. Hmotnost tavenice motorky odpovídá 2,2 kg. Původně zamýšlená kombinace černé, červené a bílé barvy souvisela s barvami tetiny motorky.

6.2.4 Vyndání skla z pece a povrchové úpravy

Výsledná barva desek byla velice důležitá, ale bohužel zde vzniklo druhé úskalí, které bylo již zmíněno v kapitole 6. 1. 4. Vyndání skla z pece a povrchové úpravy. Došlo k tomu, že barva zlatého topazu takzvaně zjätrovatěla, to znamená, že svou barvu změnila na tmavě hnědou až černou. Tento proces vzniká u takzvaných nabíhavých barev, které v průběhu tavení navyšují intenzitu své barvy. Změna je zapříčinena shlukováním částic barviva. Rozdíl před tavením a po tavení je vidět na obrázku 47.

Model motorky po vyndání z pece vyšel velice hezky. Bylo pouze potřeba odstranit násypnici pomocí řezání a proleštit její zadní plochu do vysokého lesku. Leštění opět

probíhalo díky počátečnímu jemnění a následném leštění na kotouči s vázaným leštivem.

Obrázek 47 Rozdíl v barvě skla před a po utavení

Následně byly skleněné desky převezeny do firmy Ventax s. r. o.. Autorka byla předem upozorněna na riziko popraskání skla poté, co dodala technické údaje a data pro vodní paprsek. Naštěstí ale díky profesionálnímu přístupu zaměstnance firmy a regulace síly paprsku vše dopadlo dobře a svícny byly jednoduše a kvalitně z desek vyřezány, tak jak je vidět na obrázcích 48 a 49. Nadále se vyleštila jedna strana svícnu z obrázku 48 do vysokého lesku.

Obrázek 48 Výsledný svícen po řezání vodním paprskem 2

Obrázek 49 Výsledný svícen po řezání vodním paprskem 2

6.1.5 Instalace

Instalace pro tetu měla být co nejvíce nápaditá a uvolněná. Bylo rozhodnuto, že se namodeluje velká deska, která se následně utaví. Její tvar a rozmanitost povrchu je inspirován Libereckým krajem, ze kterého tetu pocházela. Původně se uvažovalo o přidání jiných materiálů, konkrétně umělého trávníku a betonu na cestu, Nakonec ale deska vyšla moc hezky a ponechalo se pouze sklo se zbytky hlíny a sádry. Deska měla ve finále zhruba 16 kg a bylo na ní použito sklo 1004 od společnosti Preciosa Ornella a.s. . Návrh na podstavu je vidět na obrázku 50. Postup tvoření podstavu je vidět na obrázku 51.

Mgr

Obrázek 50 původní návrh instalace pro tetu

Obrázek 51 vytváření skleněné podstavu

7. Finální fotodokumentace

Obrázek 52 Svícen pro babičku 1

Obrázek 53 svícen pro babičku 2

Obrázek 54 Svícen pro babičku 3

Obrázek 55 svícen pro babičku 4

Obrázek 56 Instalace pro babičku

Obrázek 57 Svícen motorky pro tetu 1

Obrázek 58 Svícen motorky pro tetu 2

Obrázek 59 instalace pro tetu

8. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo vytvořit personalizované svícny pro autorčiny zesnulé příbuzné.

Rešerše bakalářské práce pojednává v první řadě o definici smrti a to tak, aby bylo čtenáři toto tabuizované téma lépe přiblíženo. Nadále se zmiňuje o historii a pestrosti pohřebních rituálů napříč staletími i náboženstvími. Kapitoly o ohni, svícnech a jejich tradicích vystihují hlavní myšlenku bakalářské práce.

Z postupů byla uvedena modelace, formování, výběr skla, finální úpravy a instalace. Celkem se vytvořilo sedm svícnu a jedna podstava.

Autorka je spokojená s procesem výroby, jelikož se naučila spoustu nových technik, jako například formování na dvě části, nebo formování pomocí silikonu a následné tvoření voskového modelu. Nadále získala velké množství nových kontaktů a doporučení. Se svou prací je celkově spokojená, ví, že se jedná o kolekci, která se bude moci rozrůstat. Práce jí částečně pomohla vyrovnat se se smrtí svých blízkých.

9. Zdroje

- [1] 'The Legend of the Bat' 2: the history. *Mexicolore* [online]. 28 Warriner Gardens, London, SW11 4EB, United Kingdom: Mexicolore,[cit. 2022-10-02]. Dostupné z: <https://www.mexicolore.co.uk/aztecs/stories/legend-of-the-bat-2-the-history>
- [2] 17 Animals That Symbolize Death (A to Z List). *Symbolism and Symbology* [online]. Copyright © 2022 Symbolism & Metaphor, 3. 12. 2021 [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: <https://symbolismandmetaphor.com/animals-that-symbolize-death/>
- [3] Mytologie smrti. *FILozOFER: "Vím, že nic nevím." Sokrates* [online]. Dvořákova 230, 533 45 Opatovice nad Labem: Netter, 28. 6. 2020 [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: <https://filozofer.cz/mytologie-smrti/>
- [4] Smrt. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Smrt#Smrt_v_mytologii_a_pov%C4%9Bstech
- [5] Smrt. *Velký lékařský slovník* [online]. Na Šejdru 247/6a, 142 00 Praha 4: Maxdorf, c1998-2022 [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: <https://lekarske.slovniky.cz/pojem/smrt>
- [6] ZÁBRANSKÝ, Václav. *Smrt a umírání ve světových náboženstvích* [online]. České Budějovice, 2010 [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: https://theses.cz/id/tx6c2s/downloadPraceContent_adipIdno_10761. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PHDr. Jan Samohýl, Th.D.
- [7] MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník: aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [online]. 1. Masarykova Univerzita: Akademické nakladatelství CERM Brno, 2009 [cit. 2022-11-10]. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/as_kniha.pdf
- [8] Pohřební rituály v pravěku. *Studentka* [online]. © goNET [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: https://studentka.sms.cz/index.php?P_id_kategorie=7630&P_soubor=%2Fstudent%2Findex.php%3Fakce%3Dprehled%26ptyp%3D%26cat%3D69%26idp%3D%26detail%3D1%26id%3D4080%26view%3D1%26url_back%3D

- [9] DAVIS, Josh. Oldest human burial in Africa has been discovered in a cave in Kenya. *Natural History Museum* [online]. London: The Trustees of The Natural History Museum, -, 05. 05. 2021 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.nhm.ac.uk/discover/news/2021/may/oldest-human-burial-in-africa-discovered-in-kenya.html>
- [10] Jak se v Lovosicích pohřbívalo. In: *OBČANSKÉ SDRUŽENÍ MUZEUM LOVOSICKA* [online]. Lovosice: Občanské sdružení Muzeum Lovosicka, c2010-2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <http://www.muzeumlovosicka.cz/2012/02/jak-se-v-lovosicich-pohrbivalo/>
- [11] ZAGORORSKA, Ilga. Mesolithic burial traditions in Latvia. A case study from Zvejnieki burial ground. In: *ResearchGate* [online]. Berlín, Němescko: ResearchGate, c2008-2022, 26. 1. 2018 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/322716135_Mesolithic_burial_traditions_in_Latvia_A_case_study_from_Zvejnieki_burial_ground
- [12] POHŘEBNÍ RITUS. In: *Virtuální archeologie na dosah* [online]. Praha: Národní Muzeum, c2012-2021 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <http://www.virtualniarcheologie.cz/stezka-markomanu/o-zivote-germanu/pohrbivani-na-bozenske-predstavy-a-ritualy-doby-rimske-ve-stredni-evrope/pohrebni-ritus/>
- [13] BOHOŇKOVÁ, Denisa. *POHŘEBNÍ RITUÁLY: ZÁKLADNÍ STRUKTURA A KULTURNÍ PROMĚNY* [online]. České Budějovice, 2008 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/3urioy/404423>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce PhDr. Vít Erban.
- [14] Butovská mohyla u Stříbra. In: *Kudyznudy.cz: CzechTourism* [online]. Praha: CzechTourism, c2022 [cit. 2022-11-04]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/butovska-mohyla-u-stibra>
- [15] PŮBALOVÁ, Ludmila. *Přístupy k smrti a k pohřbívání v různých historických epochách lidstva: Pohled na smrt v myšlenkových koncepcích v průběhu dějin* [online]. České Budějovice, 2008 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zspfbp/404444>. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce RSDr. Ján Mišovič, CSc.

[16] Zleva: Kebehsenuf, Duamufet, Amset a Hapi. In: *Starověký Egypt* [online]. Spolek přátel starověkého Egypta, c2021 [cit. 2023-01-20]. Dostupné z:

<https://www.starovekyegypt.net/balzamovani/kanopy.php>

[17] FELGR, Pavel. Mumifikace – pohřbívání v Egyptě. *Starověký Egypt: historie starověkého Egypta* [online]. Praha: Spolek přátel starověkého Egypta, c2021, 2012 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z:

podsvětí. <https://www.starovekyegypt.net/balzamovani/mumifikace-pohrbivani-v-egypte.php>

[18] KUBÁTOVÁ, Eliška. *Pojetí podsvětí v polyteistických náboženstvích: Egypt a Řecko* [online]. Plzeň, 2020 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z:

https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/40878/1/BP-HUM_Pojeti_podsveti_v_polyteistickych_nabozenstvich%20.pdf. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni.

Vedoucí práce Mgr. Et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

[19] PECHLÁTOVÁ, Kateřina. *Kult předků ve starověké Číně* [online]. Karlštěj, 2006 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/3095/130007533.pdf?sequence=1>.

Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Mgr. Jakub Maršálek.

[20] Pohřební zvyklosti ve staré Číně. *CRIOline* [online]. Peking: 中国国际广播电台, c1997-2023 [cit. 2023-01-13]. Dostupné z:

<https://czech.cri.cn/381/2010/06/28/1s112278.htm>

[21] MAZANÁ, Jana. *Vývoj pohřebních rituálů na našem území od raného středověku do současnosti* [online]. Hradec Králové, 2016 [cit. 2023-01-13]. Dostupné z:

<https://theses.cz/id/i8q8yi/18833272>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové.

Vedoucí práce Martin Paleček Ph.D.

[22] ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti I*. Praha: ARGO, 2000. ISBN 80-7203-286-0.

[23] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *THANATOLOGIE: Nauka o umírání a smrti*. 2. Praha: GALÉN, 2007. ISBN 9788072624713.

[24] Oheň. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-10-29]. Dostupné z:

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ohe%C5%88>

- [25] Fire Symbolism Over the Ages. *Symbolsage: Understanding the World through Symbols and Mythology* [online]. Symbol Sage, c2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://symbolsage.com/fire-symbolism-meaning/>
- [26] Agni. In: *World History Encyclopedia* [online]. Surrey: The World History Encyclopedia, c2009-2022 [cit. 2022-11-04]. Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/Agni/>
- [27] The Curious Symbolism of Fire in Literature and Myth. *Interesting Literature* [online]. Loughborough: Interesting Literature, c2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://interestingliterature.com/2021/03/fire-symbolism-in-literature-religion-myth/>
- [28] Fire. *University of Michigan Fantasy and Science Fiction Webside* [online]. Michigan: University of Michigan College of Engineering, 1994 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <http://websites.umich.edu/~umfansf/symbolismproject/symbolism.html/F/fire.html>
- [29] Dušičky ve střední a východní Evropě. In: *CestujZadara.cz* [online]. Brno: Lunar Media, - [cit. 2022-11-04]. Dostupné z: <https://www.cestujzadara.cz/cestopisy/ostatni/dusicky-ve-stredni-a-vychodni-evrope>
- [30] Beltain. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Beltain>
- [31] FirePohanské rituály – Beltain. *Vilí doupátko: Blog o mojí spiritualitě* [online]. Brno: Petra „Lúmenn“ Herajtová, 2009, 29. 4. 2019 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://blog.vilidoupatko.cz/pohanske-ritualy-v-beltaine/>
- [32] Vánoční poleno. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1no%C4%8Dn%C3%AD_poleno
- [33] Yule log. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Yule_log

- [34] Kremace. *Weburny: Místo k odpočinku* [online]. Ústí nad Labem: Šimon & Šípek, c2019 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://www.weburny.cz/kremace/>
- [35] Cremation Ghats of Varanasi. In: *Atlas Obscura* [online]. Broklyn: Atlas Obscura, c2022 [cit. 2022-11-04]. Dostupné z: <https://www.atlasobscura.com/places/cremation-ghats-of-varanasi>
- [36] Vykoupení v plamenech: Pohřební rituály hinduistů vás donutí zamyslet se nad životem. *REFLEX* [online]. Praha: CZECH NEWS CENTER, c2001-2022, 25. 09. 2017 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/81960/vykoupeni-v-plamenech-pohrebni-ritualy-hinduistu-vas-donuti-zamyslet-se-nad-zivotem.html>
- [37] Svíčka. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C3%AD%C4%8Dka>
- [38] RAVENWOLF, Silver. *Kniha stínů – Slavná a starodávná pro vědmy a čarodějnice*. 1. Olomouc: Pragma, 2018. ISBN 978-80-7549-521-1.
- [39] Festivals of Lights & the importance of candles. *Kendal* [online]. 1107 E. Baltimore Pike Kennett Square, PA, 19348: Kendal Corporate, c2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://www.kendal.org/2020/12/08/festivals-of-lights-the-importance-of-candles/>
- [40] Chanuka. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chanuka>
- [41] How to Throw a Hanukkah Party. In: *Mom.com* [online]. New York: WILD SKY MEDIA, c2022 [cit. 2022-11-04]. Dostupné z: <https://mom.com/momlife/4731-throw-hanukkah-party>
- [42] Adventní věnce: Svíčky zapalujte proti směru hodinových ručiček a vsad'te na fialovou!. *BydlímeKvalitně.cz: Magazín o moderním bydlení* [online]. Praha: Aira Communication, c2011-2022 [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: <https://www.bydlimekvalitne.cz/adventni-vence-svicky-zapalujte-proti-smeru-hodinovy-ch-rucicek-vsadte-na-fialovou>

- [43] CANDLE TRADITIONS AROUND THE WORLD. In: *Alusi: Alusi Candles* [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <http://alusi.com/candle-traditions-around-the-world/>
- [44] Our Favourite Candle Traditions From Around The World. In: *Melt* [online]. Melt, Twitter Lane Waddington, Lancashire BB7 3LQ: 21Digital, c2021 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.themeltco.com/blog/our-favourite-candle-traditions-from-around-the-world/>
- [45] Festivals of Lights & the importance of candles. In: *Kendal: Alusi Candles* [online]. 591 Collaboration Way Suite 603 Newark, DE 19713: The Kendal Corporation [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.kendal.org/>
- [46] Zapalme svíčku. In: *Dlouhá cesta: Pomoc pro všechny, kteří přežili své děti* [online]. Praha: REKLAMNÍ AGENTURA SLÁNSKO, c2008-2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.dlauhacesta.cz/produkt-1052/zapalme-svicku>
- [47] Worldwide Candle Lighting Day – December 12, 2022. *National Today* [online]. National Today, c2017-2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://nationaltoday.com/worldwide-candle-lighting-day/>
- [48] Proč na Dušičky zapalujeme svíčky?. *Svicky.cz* [online]. Broumov: Z - TRADE, c2022 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.svicky.cz/clanky/proc-na-dusicky-zapalujeme-svicky>
- [49] Bible. Exodus 25, 31-39
- [50] Menora. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Menora#cite_note-4
- [51] Menorah (7 Branches) vs Chanukiah (9 Branches): What's the Difference?. In: *Amen V'Amen* [online]. -: Amen V'Amen, c2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://amenvamen.com/menorah-vs-chanukiah>
- [52] Kwanzaa. *History* [online]. New York: A&E Television Networks, c2022 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.history.com/topics/holidays/kwanzaa-history>

- [53] Custom candle holder adds a special glow to Pickering family's Kwanzaa. In: *The Toronto Star* [online]. Toronto: Toronto Star Newspapers, c1996 - 2022 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.thestar.com/life/homes/2021/12/01/custom-candle-holder-adds-a-special-glow-to-pickering-familys-kwanzaa.html>
- [54] Milánský svícen. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mil%C3%A1nsk%C3%BD_sv%C3%ADcen
- [55] DAGMAR, Veselková. Noha tzv. Milánského svícnu na výstavě Benediktýni v Praze. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mil%C3%A1nsk%C3%BD_sv%C3%ADcen#/media/Soubor:Mil%C3%A1nsk%C3%BD_sv%C3%ADcen_-_D._Veselkov%C3%A1_-_05.jpg
- [56] Nástěnný svícen dekorace kov černý antik. In: *IDEA: NÁBYTEK* [online]. Modřice: IDEA nábytek [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.idea-nabytek.cz/nastenny-svicen-dekorace-kov-cerny-antik>
- [57] Venuše. In: *Lovecpokladu.cz* [online]. Praha: Net Magnet [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://www.lovecpokladu.cz/home/venuse-6959?_fid=ffy2
- [58] PICKOVÁ, Tereza. Día de muertos není oslavou smrti, ale života. In: *Tereza Picková* [online]. Praha: Tereza Picková, c2022 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://terezapickova.cz/dia-de-muertos/>
- [59] WHAT IS A BUTSUDAN? and WHY ARE PEOPLE PAYING \$630,000 for THEM?: CONVENIENT WORSHIP FROM THE COMFORT OF YOUR OWN HOME. In: *ToFuGu* [online]. c TOFUGU, 2007 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://www.tofugu.com/japan/butsudan/>